

Музично-Літературний Журнал
Bandura
Бандура

Year 15 СІЧЕНЬ — 1995 — JANUARY Number 51-52
КВІТЕНЬ — 1995 — APRIL

"БАНДУРА"

КВАРТАЛЬНИК

Видає Школа Кобзарського Мистецтва
в Нью-Йорку

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Віктор Мішалов, д-р І. Соневицький, проф. Дарія Каранович-Гординська, Роман Савицький, композитор Юрій Олійник, д-р І. Маглай (Туб), д-р М. Рубінець, Валентина Родак.
Англомова: Ліда Чорна, Петро Матіяшек.
Головний редактор: Микола Чорний-Досінчук

Редакція застерігає за собою право скорочувати статті та правити мову. Статті, підписані авторами не обов'язково висловлюють погляди чи становище Редакції. Передрук дозволений за поданням джерела.

ВСІ МАТЕРІЯЛИ ДО РЕДАКЦІЇ
ПРОСИМО СЛАТИ НА АДРЕСУ:

SCHOOL OF BANDURA
84-82 164th Street
Jamaica, N.Y. 11432

Графічне оформлення: В. Пачовський

"BANDURA"

A Quarterly Magazine Published
by the New York School of Bandura

The Publisher reserves the right to edit all submitted materials. Submitted articles, signed by the author, do not necessarily reflect the official views of the "Bandura".

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ

Америка:

Річна передплата — 15.00 дол.

Поодинокі число — 7.00 дол.

Канада — 17.00 дол.

Інші країни — 17.00 дол.

Поодинокі число — 8.50 дол.

SUBSCRIPTION PRICE LIST

U.S.:

Annually — 15.00 дол.

Per issue — 7.50 дол.

All other countries:

Annually — 17.00 дол.

Per issue — 8.50 дол.

ЧИТАЙТЕ — РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ
ПРИСІДНУЙТЕ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ

для

ЖУРНАЛУ

„БАНДУРА“

ПЕРІОДИЧНІСТЬ ВИДАННЯ

журналу

„БАНДУРА“

залежить тільки від Вас!

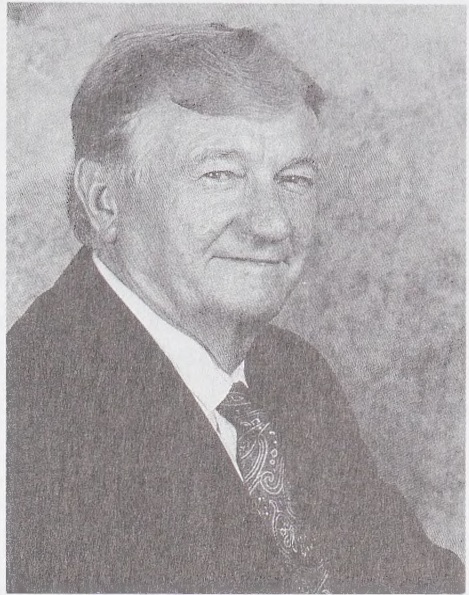
Subscription in U.S. Dollars only.

The Bandura Magazine is an important
Journal devoted to Ukrainian folk music.
Urge your friends to subscribe today!

The Bandura Magazine cannot be
published without your support

ІВАН ДЕРКАЧ — МЕЦЕНАТ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Іван Деркач.

Культура кожного народу не може існувати без фінансової підтримки меценатів. Українці мають своїх меценатів, які щедро підтримують культурні організації. До таких, в першу міру, зачисляємо ІВАНА ДЕРКАЧА з Чикаго.

Звідки прийшло до нас слово меценат?

У стародавньому Римі жив багач, який називався МЕЦЕНАТ. Він уславився своєю щедрою опікою над діячами науки та мистецтва. З тих пір слово меценат відноситься до людини, яка допомагає діячам культури.

Наша українська культура у вільному світі має особливе завдання. Вона повинна служити не тільки нам, українцям, у вільному світі, але й на Україні.

Але ми лише еміграція. Фінансових можливостей у нас небагато. А для того, щоб утримати розвиток української культури, нам потрібні свої меценати. Бо ж всім відомо, що ми не отримуємо грошей від американської влади на розвиток етнічної культури.

І ось на щастя, ми маємо своїх українських меценатів, які віддано служать українському мистецтві в діаспорі.

ІВАН ДЕРКАЧ, син якого є членом капелі ім. Т. Шевченка, постійно підтримує капелю, а від десяти років ШКОЛУ КОБЗАРСЬКОГО МИСТЕЦТВА в Нью Йорку, а й перше — він щедро допоміг розбудувати кобзарство в Парагваю, Південна Америка, закупивши для них десять чернігівських бандур. Пізніше пожертвував гроші на закуп п'яти бандур для Аргентини. Відтак закупив дві бандури для Куртиби, Бразилія. Як прийшов час, коли ми мусили вислати інструкторів гри на бандурі до країн Південної Америки — Деркач заплатив за квитки для трьох.

Постійно жертвував на Фонд журналу "Бандура", а останньо зложив королівський даток, заплатив за видання цього журналу. Без цієї жертви не було б можливо видати останнє число!

ВЕЛЬМИШАНОВНИЙ ПАНЕ ДЕРКАЧ! ЗА ЦЕЙ КНЯЖИЙ ДАР МИ ВАМ ЩИРО ВДЯЧНІ! ЩИРЕ СПАСИБІ І НАШ ДОЗЕМНИЙ ПОКЛІН!

КОБЗАРСТВО КУБАНИ

У розмові сучасного Українського письменника Олеся Бердника з відомим кобзарем Василем Литвином "Ось де люди, наша слава" опублікованій у газеті письменників України "Літературній Україні" № 44 від листопада 1988 року та передрукованій в музично-літературному часописі "Бандура", який видає школа кобзарського мистецтва в Нью-Йорку (№ 31-32, 1990), висловлена думка, що Кубань немала кобзарів, зокрема, Олесь Бердник безапеляційно стверджує, що "поцілувавши пантофлю цариці, потужна козацька сила саморозрядилася, випарувалася. Головною ознакою того, що дух козацтва не перейшов на Кубань, є відсутність там кобзарів". В. Литвин солідаризується з О. Бердником: "Справді, це доказ нерозривності цих інститутів". І далі Бердник резюмує: "Кобзарі лишилися на Україні, прийнявши в серце ідеали Січі, духовні ідеали".

Думку про занепад кобзарства в Кубанському регіоні висловлює один з його дослідників С. Ф. Фарфоровський. У статтях "Песни последних кобзарей на Кубани", опублікованій у збірнику "Филологические записки" (Воронеж, 1909) та "Кобзари на Кубани", виданій 1910 року у дев'ятнадцятому збірнику Харківського історико-філологічного товариства. Ілюструючи на прикладах згасання колись славних кобзарських традицій, він всеж стверджує, що вони існували на зламі ХІХ-ХХ століть. Зокрема, С. Фарфоровський, констатує зникання народної пісні в наслідок будівництва залізних доріг і фабрик відзначає, що "тільки незрячі старики кобзарі, число яких значно зменшилось за останні роки, ще пам'ятають і люблять давні прекрасні мотиви". ("Песни последних кобзарей на Кубани", с. 1). Цю ж думку автор підкреслює і в наступній праці: "З кожним роком зменшується число кобзарів на Кубані і не звучать уже їх журливо прекрасні мотиви пісень про життя і подвиги козаків" ("Кобзари на Кубані", с. 181). Що ж до духу козацтва, який, за О. Бердником, не перейшов на Кубань, С. Фарфоровський ще в 1910 році висловився так: "Незабаром (після переселення запорожців в Кубанські степи О.Ц.) з'явилися поселення козаків, завівся "козацький дух", загриміли прекрасні козацькі пісні, з'явилася культура, яка і зараз дає про себе знати, коли їдеш по Кубані" (там же).

Осаул І. І. Кияшко в книзі "Войсковые певческий и музыкантский хоры Кубанского козацкого войска 1811-1911 годы" (Екатеринодарь, 1911) зазначає: "Наші предки запоріжні завжди любили слухати своїх сліпців-кобзарів, цих справжніх хранителів запорізьких переказів і живописців "лицарських їх подвигів". Запоріжці під час свого перебування на Січі, часто у вільні години взимку по куренях, а влітку на відкритому повітрі збиралися в невеликі гуртки і на свій розсуд веселилися: вони грали на кобзах, скрипках, ваганах, лірах "релях", басах, цимбалах, козах, свистіли

на сопілках і тут же танцювали, інші ж просто співали пісні... Але особливо любили запорожці церковні співати, які давали їм справжню, ні з чим не зрівняну насолоду. Цю ж любов до музики і співів запорожці перенесли з собою і на Кубань, куди вони переселилися... в 1792 році”.

Серед перших кобзарів Кубані був військовий суддя чорноморського козацького війська Антін Андрійович Головатий (1744-1797), про виступи якого з бандурою в Петербурзі писав його сучасник Г. Ф. Квітка-Основ'яненко в нарисі "Головатий" (Материали для истории Малоросии. Зібрання творів в семи томах. Том VII, Київ, 1981, с. 7-29).

Антін Головатий — воїн і визначний козацький дипломат. Завдяки його дипломатичній місії в Санкт-Петербургу, де він як могутнім засобом спритно послугувався бандурою, розгромлене запорізьке козацтво одержало на вічне поселення Кубанські землі. Він бездоганно володів бандурою, був вправним імпровізатором, складав і виконував пісні на поточний момент і дуже влучно користувався ними. Найвідоміші з них — "Ой, Боже ж наш, Боже милостивий", "Ой годі нам журитися". Будучи виразником і продовжувачем історичної кобзарської спадщини він вніс її як живий, здоровий струмінь у салони й палаци російських столичних вельмож, у чертоги царських хоромів, утверджуючи бандуру як популярний світський інструмент.

У Краснодарському історичному музеї серед декількох Кубанських бандур є одна особливо примітивна та давня, яка, за свідченням працівників музею, зокрема Наталії Корсакової, належала одному з запорожців бандуристів, що один із перших переселився на Кубань.

Історик Кубані, генерал-майор Іван Попка в праці "Черноморские казаки" в их гражданском и военном быту" (Санкт-Петербург, 1858) неодноразово відзначає широке використання в козацькому побуті на "Кавказькій Україні" таких народних інструментів як бубон, кобза, скрипка, цимбали. До того ж наводить приклад, що Кубанські музиканти не лише концертують у містах і станицях краю, а й за їхніми межами — в аулах своїх кавказьких сусідів (с. 244-246). З особливими піететом говорить історик і про любов кубанців до своєї рідної української народної пісні: "Давня пісня Гетьманської України живе нерозлучно з поколіннями народу, який переніс свої пенети (домашні вогнища О.Н.) з Дніпра на Кубань і звучить вона тисячоголосною повістю про славні справи і високі якості прабатьків у заповіт правнукам, які далеко відійшли від могил предків...".

А з піснею на Україні, споконвіку була нерозлучною, як відомо й бандура. На підтвердження не зайве згадати колоритні персонажі Миколи Гоголя з циклу його повістей "Вечори на хуторі біля Диканьки", де так яскраво і переконливо змальовано роль бандури в селянсько-козацькому побуті першої чверті ХІХ століття та її нерозривний зв'язок з народною піснею.

Навіть сучасна журналістка М. Нікішова в статті "Бандуры трагический регистр" стверджує нерозривність у козацькому побуті пісні з

бандурою: "Пісню, яку розносили по Кубані останні серед запоріжців кочівники кобзарі — набувала нові варіанти..." і далі, доречі, говорить, що "на початку нашого віку виконували пісню учасники катеринодарської капелі бандуристів заснованої Михайлом Телігою — яка була першою в Росії..." (Комсомолец Кубані", N 187, від 20.09.1989).

Втім, слід зауважити, що питання стосовно капелі М. Теліги дискусійне... Історик Іван Попка у вищезгаданій праці констатує: "Чорноморці розмовляли малоросійською (українською О.Н.) мовою, яка добре збереглася. На стільки ж збереглися під їх кавказькою оболонкою риси української народності в моральних засадах, звичаях, повірях, громадському й домашньому побуті. Наспівани на кліросі, веснянки на вулиці, щедрування під вікнами, женихання на вечорницях і побілений кут хати і гребля з зеленими вербами і віл в ярмі, і кінь під сідлом — все нагадує нам на цій далекій Кавказькій Україні гетьманську Україну Наливайка і Хмельницького" (с. 47).

Надзвичайно цінні відомості про кубанського кобзаря-бандуриста діда Омельку, що жив у другій половині ХІХ — на початку ХХ століть, подає в одній із своїх праць Юрій Миролюбов — російський збирач старовинних казок і повірів.

Ю. Миролюбов слухав кобзаря Олексу, ще в дитинстві та юності, коли той "ходив по чорноморських станицях кубанців". У своїй праці автор висловлює і обґрунтовує блискуче припущення, значення якого виходить далеко за межі кубанського регіону південно-східної України-РУсі. "Кобзар Олекса, ймовірно, був останній з кобзарів, які ведуть свій родовід ще з часів до-Київських (до заснування Києва О.Н.), їхня (кобзарів) традиція до Богдана Хмельницького відходила в незапам'ятні часи. При Богданові їм була поручена антипольська пропаганда, і мало їх уціліло. Пізніше з'явилися уже кобзарі, не пов'язані з давньою традицією. Поміж ними тут і там попадалися старші, такі як Олекса, що знали часи найстародавніші, однак, більшість старих кобзарів співали про козацькі часи, про турків, татар, ляхів, але не про Князя Кия, або ще раніше про Волинь хоробру. Олекса ж знав і ці казання і ще більш древні до "Людини-риби", Януша включно. З яких часів ішли ці казання? Безсумнівно, ще до Різдва Христового їх співали і казали ("сказывали") наші щури і пращури" (с. 194).

Кобзар Олекса співав під музику свої казання, тобто, в супроводі бандури. Записував їх Ю. Миролюбов, його батько й мати. На жаль, всі ці записи загинули в огні й бурі революції. Деякі з них Ю. Миролюбов подає так, як запам'ятав.

"Співав Янош під музику, —
Була риба з чоловіка,
Кожою як треба вкрита,
Та з копита луска вшити,
Бери ж твої руки в боки
Та й танцюй бо до Протоки!"

У цій пісні співається "про Оанеса, людино-рибу Вавілонії". Опи-

сування ж рибної луски — луски з копит, нашитої на шкірі, співпадає з описом бойової туніки костобоків (див. "Вавилонские легенды" Беруса Береза). Стародавньою, як світ, легендою віє від цієї пісні.

У праці "Слов'яно-русский фольклор", яка має 113 сторінок, Ю. Миролюбов 24 рази посилається на почуте від кубанського кобзаря Олекси, підтверджуючи свої думки і висновки уривками з його пісень і казань. На кобзаря цей автор посилається й у праці "О князе Кие основателе Киевской Руси" (Кельн, 1987 Б.Р., N 5, 1993, N 6, 1993, с. 216).

Наявність на Кубані таких бандуристів як кобзар Олекса (а він був непоодиноким) незаперечно доводить існування безперервної стійкої кобзарської традиції, яка всупереч великодержавній шовіністичній реакції дожила до епохи нового кобзарського відродження в ХХ сторіччі.

Свідчення і висновки Ю. Миролюбова перегукуються з висновками сучасного українського музикознавця Ігоря Шрамка, який на основі збереженого декору і язичницької символіки на давніх кобзах-бандурах робить висновок про їх дохристиянське побутування (І. Шрамко, "Українська кобза-бандура", Музыка, N 1, 1978).

Та чи не найкрасномовніше про свою стародавню історію говорить сам народний інструмент з його стійким діятонічним звукорядом, який супроводжував народну пісню задовго до виникнення ввідного тону та хроматизмів.

В Катеринодарі 6 травня 1907 року було відкрито бронзовий пам'ятник Катерині другій. Його автор — автор монументу Богдана Хмельницького в Києві академік Микишин Михайло Йосипович (білорус по національності).

Пам'ятник, очевидно, мали намір спорудити до сторіччя переселення запорожців на Кубань в 1892 році, але заклали його лише в 1896 році, а через 11 років відкрили. Отже, його створено в кінці ХІХ століття, відображаючи персоналії та події останньої чверті ХVІІІ і всього ХІХ століть. У композиції пам'ятника перші отамани Чорноморії Сидір Гнатович Білий, Захарій Олексійович Чепіга, Антон Андрійович Головатий та Григорій Олександрович Потьомкін. Характерною деталлю пам'ятника був "Кобзар з повадирем", який символізував не лише кубанське кобзарство вище названого періоду, а й культуру краю, його невідому приналежність до історичного предковичного кореня України-Русі. Кобзар сидить на східний манер схрестивши ноги, випростований, з гордо піднесеною головою увінчаною традиційним козацьким оселедцем, спрямувавши погляд незрячих очей до рідного краю і перебирає струни нерозлучної у козацькому і військовому побуті віщої кобзи-бандури. (Після жовтневого перевороту пам'ятник демонтували, а в 1931 р. переплавили). Лишився макет фоторепродукції, зокрема, кобзаря з повадирем, витиснених золотом у нижнім правім куті палітурки вже цитованої книги Осаула І. Кияшка "Войсковые хоры кубанского казачьего войска, 1811-1911 р.", та на нотних листівках А. Багалія, а також окремо надруковано в кольорі кобзаря з повадирем у книзі-збірнику Д. Меркулова "Русь многолика" 1990 р., с. 224-225.

Характерна і така деталь: на картині-ескізі художника Чечина "Висадка запорозьких (чорноморських) козаків на Тамань 25 серпня 1792 р." на першому пляні перед групою запорожців сидить сивовусий кобзар з бандурою... ("Кубанские новости", N 159-160, 22 серпня 1992, с. 2).

Перша хвиля кобзарського відродження піднімається на Кубані на початку ХХ сторіччя і проходить декількома шляхами. Джерелом його стали ще не втрачені давні кобзарські традиції, про які свідчать такі з відомих авторів, як Григорій Квітка-Основяненко, Іван Кияшко, Іван Попка, Юрій Миролюбов, С. Ф. Фарфоровський, стародавні бандури мовчазні свідки кобзарської слави, що зберігається в Катеринодарському історичному музеї. Цьому відродженню прислужилися й гастролі кобзарів з Великої України, зокрема Івана Кравченко-Крюковського (1826-1885), Михайла Кравченка (1858-1917), Григорія Кожушка (1880-1928), Івана Запорожченка (1872-1932) та інших.

Виняткову роль у процесі кобзарського ренесансу відіграв меценат і організатор двох кубанських кобзарських шкіл бандуристів, "кобзарський батько" Микола Богуславський.

Є дані, що до кобзарської проблематики намагаються привернути увагу вчені політологи вбачаючи в кобзарському мистецтві неабиякий засіб утвердження національної самосвідомості та культури. На цю тему читаються доповіді, лекції. На Великій Україні Микола Лисенко пише і видає в 1871 році реферат "Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень у виконанні кобзаря Вересая", Гнат Хоткевич читає знаменитий доклад про роль і становище незрячих кобзарів України на XII Українському археологічному з'їзді 1902 року в Харкові, який публікується не без втручання цензури в Московському журналі "Этнографическое обозрение" 1903 р. та інші. На Кубані, як повідомляють "Известия общества любителей изучения Кубанской области" за 1907 р., 7 березня 1903 року в Катеринодарі була прочитана лекція на тему "Малороссийские кобзари" Симоном Петлюрою, який перебував у столиці Кубані з 1902 року, учителював, працював над архівами кубанського війська під керівництвом історика Ф. Щербини та займався політичною діяльністю.

Про роль виступів кобзарів з Великої України та їх вплив на кобзарську свідомість читаємо у листі Конона Безщасного до письменника Івана Шаповала та автора цих рядків. Автор листа згадує, як міська Катеринодарська жіноча гімназія 1904 року на відзначення ювілею Т. Г. Шевченка запрошує з Великої України кобзаря (це запрошення історичний факт), але вони могли бути і раніше. К. Безщасний з деякими артистами симфонічного оркестру Кубанського козачого війська слухають кобзаря, гра і спів якого їх дуже вразили. Їх охопило непереборне бажання оволодіти грою на бандурі. Це були, крім, К. Безщасного, Зот Діброва, Савка Діброва, Конон Йорж, Степан Жарко, Іван Шеремет. Згодом вони стали визначними бандуристами і зробили вагомий внесок в історію кобзарства Кубанського регіону України. Як музиканти професіонали вони опановували техніку гри на бандурі самотійно, взявши за зразок

гру Григорія Кожушка, але цей позитивний процес гальмувався відсутністю бандур. Наприклад, Зот Діброва роздобув примітивну бандуру на 6 басів і 17 приструнків з деревяними кілочками на Полтавщині. Конон Безщасний зміг взяти в руки омріяний інструмент лише через 12 років після вікопомної зустрічі з Г. Кожушком. Була це модель майстра Домоктовича, яка мала 8 басів і 22 приструнки. Як рано взялися за бандуру решта бандуристів оркестрантів прямих свідчень немає. С. Жарко залишив оркестр десь 1909-10 року і виїхав у рідну станицю Канівську ймовірно уже з бандурою. Ким же були ці перші піонери кобзарського відродження. Подаємо коротенькі відомості про видатніших із них.

Конон Безщасний (1884-1967) родом із станиці Полтавської, артист скрипаль уже згадуваного симфонічного оркестру, найвизначніший Кубанський бандурист тенор. Займався активною кобзарсько-концертною діяльністю 32 роки, часто і неодноразово виступав по всіх станицях і містах Кубані, керував кобзарською студією при українському педтехнікумі станиці Полтавської, мав окремих учнів, писав поетичні твори і музику до них та музику на вірші українських кубанських поетів. З 1920 по 1952 роки включно виступав і по інших містах та селах України та Казахстану. Це був невтомний музикант популяризатор з феноменальною кобзарською технікою і багатими голосовими даними. "Співав як соловей!" — констатували сучасники. Його вклад у пробудження національної свідомості українського народу вагомий і безперечний.

Зот Діброва — сучасник і колега Безщасного у симфонічному оркестрі. Навчився настроювати кобзу і одержав перші уроки гри на ній на Полтавщині. Мав власних учнів, всебічно дбав про розвиток кобзарського жанру, скомпонував "Школу гри на бандурі", писав музику на слова кубанських поетів, зокрема Луценка. 1927 року в станиці Пашківській, батьківщині кобзаря, його гру слухав колега бандурист Олексій Обабко зі станиці Ахтанізівської. "Це був коренастий, щільно збитий козак, який зберіг типові риси запорожця часів Тараса Бульби, що своїм видом і манерою міг ніжно видобувати звуки на бандурі нагадував мені давніших бандуристів України".

Конон Йорж (1898-1963). Родом зі станиці Челбаської. Співак бандурист. Флейтис симфонічного оркестру. Виступав з бандурою Олександра Корнієвського на Кубані, гастролював у Саратові та Українських селах Казахстану. Працював у оркестрі Алма-Атинської державної опери. В Алма-Аті й помер, як бандурист соліст відзначався високохудожньою, професійною виконавською майстерністю. Мав величезний вплив на аудиторію. Наприклад, після першого ж його концерту козак Семен Лазаренко зі станиці Канівської стає заповзятим кобзарем і не розлучається з бандурою О. Корнієвського 60 років, аж до самої смерті.

Степан Жарко (1877-1943) — бандурист, музикант з багатогранним обдаруванням, високою національною свідомістю, невтомною громадською активністю. Скрипаль, кларнетист і трубач симфонічного і духового оркестру, регент-хормейстр, режисер, актор-аматор, педагог, організатор і художній керівник чоловічої капели станиці Канівської. Він керував

світськими і церковними хорами, працював як режисер українського драмколективу, який супроводжує малий симфонічний оркестр станичної школи, ним організований і керований. С. Жарко постійно дбав про виготовлення бандур місцевими майстрами Прокопом Смолкою та Григорієм Гусарем. Давав їм консультації та креслення.

Відродження бандури на Кубані вибухає з новою силою по приїзді з Січеславщини на будівництво Чорноморсько-Кубанської залізничної дороги Миколи Богуславського. Про нього Олексій Обабо в альбомі під заголовком "Бандура и Украинские песни" зробив такий запис: "На "Чорноморці" — козацькій залізниці на Кубані — працював бухгалтером щирій українець родом з Катеринославської залізниці, літня людина, козак Богуславський Микола Олексійович. Він пристрасно хотів прищепити бандуру на Кубані. В 1913 році Богуславський організував гурток шанувальників бандури і українського фолкльору, запросив у Катеринодар бандуриста Харківського університету Костю Васильовича Емця...

На велику радість М. О. Богуславського навчання проходило успішно, і вже на 1 вересня 1913 року бандуристи грали: "Дівка в сінях стояла", "Їхав козак за Дунай", "Ой за гаєм, гаєм", "Тополя" (По діброві вітер віє) та інші. Багато мелодій виконували на слова Т. Г. Шевченка, на місцеві козацькі мотиви. Про бандуристів заговорила місцева преса.

Микола Олексійович був палким патріотом, мудрою, скромною, щедрою людиною, "Кобзарським батьком", як нарекли його козаки. Відданий до самозречення справі, позбавлений найменшого марнославства, жертвовно служив він великій ідеї відродження України. Прибувши на Кубань, не без почуття гумору зауважив: "І мова у козаків така, як на Україні, і звичаї такі, добре і пісні співають, а от нашої уславленої бандури тут щось і не чуть".

І цей, уже сивочолий козарлюга, збереться з невичерпною енергією і завзяттям відроджувати кубанське кобзарство.

"Активно він приступає до виявлення шанувальників Т. Г. Шевченка і спонукує їх до вивчення гри на бандурі" ("Нарис" В. М. Тарануха 1966 р.). Насамперед він звертається до київського майстра А. Т. Паплинського, удостоєного срібної медалі на другій київській кустарній виставці за експоновану там бандуру, і замовляє в нього інструменти нової конструкції, запрошує студента Василя Емця і відкриває Першу кобзарську школу на Кубані. Її учасниками були службовці залізниці, козаки з військових частин, "та особливий інтерес до бандури проявили пашківчани, тобто мешканці станиці Пашківської, яка здавна славилася своїми співаками" (О. Обабо). Музикальність станиці була типовою, але її близькість до столиці краю Катеринодара (зараз вона злилася з містом) уможливила проявити свій музично-духовний потенціал та суспільно-громадську активність. Станиця щедро поставляла хористів і оркестрантів, як дорослих, чоловіків так і малоліток, в хор і оркестр Кубанського козачого війська, заснованих в 1811 році, та хлопчиків в Катеринодарську співочу школу. В станиці працював широковідомий український аматорський театр, церковний та чоловічий козацькі хори, організований Г.

М. Концевичем в 1910 р. в дні обласної сільськогосподарської виставки.

Тож не дивно, що станиця Пашківська дала прославлених бандуристів як Михайло Горіх, Петро Гудзій, Зот і Сава Діброви, Кузьма Німченко, Анастасія Сотниченко, Антім Чорний, Василь Шевченко...

Збереглося фото Першої кобзарської школи з 12 осіб, датоване 20 серпня 1913 р., зроблене з нагоди перших виступів і дароване її організатору Миколі Богуславському та вчителеві Василю Ємцю. На ньому Адамович-Глібов — катеринодарець, приватний повірений; Дражевський — замісник головного бухгалтера "Чорноморки"; Обабко Олексій Петрович — педагог, випускник Кубанської вчительської семінарії; Семенихін І. Т. — міський вчитель з музичною освітою; Сотниченко Анастасія Сергіївна — палка шанувальниця Тараса Шевченка; Тищенко З. Ф. — однокласник О. Обабка по кубанській учительській семінарії; Антін Чорний — вчитель народних шкіл, активний пропагандист бандури в учнівських та вчительських середовищах. Прізвища решти чотирьох кобзарів не встановлено. Але вище названі засвідчують, що учасниками школи були інтелігентні, освічені люди, а чотири з них мали педагогічну, а отже й відповідну музичну освіту, що результативно впливало на формування професійних якостей майбутнього бандуриста.

На одному з фото Микола Олексійович зробив, з властивою йому скромністю, підпис: "В(ельми) Ш(ановний) Аркадію Михайловичу! Оце учні на бандурі Катеринодарські, як бачите, праця моя марно не пропала. У козачій одежі з бандурою з трьома вирізами (дірками) учитель з Харкова, студент Василь Ємець, якого я запрохав на два місяці. Ті козаки, що лежать, мають бути такими козаками як треба і бандуристами корисними, а решта бринькатиме для себе. М. Богуславський. (Просвіта-Катеринодар) 7.09.1913 р."

Учителем Першої кобзарської школи був Ємець Василь Костович (2.08.1890 р. н. — 4.01.1982 р.) — 22-річний студент Харківського університету. Перший свій сольний концерт на бандурі, яка мала 32 струни, він дав 6 грудня 1911 року в місті Охтирці. Як перспективний, талановитий виконавець він швидко прогресує. Вже в 1915 році московська преса, коментуючи дані ним сольні концерти, називає його віртуозом. Майбутній світової слави бандурист-віртуоз і конструктор нових бандур, одержує загальну освіту в Харківському та Московському університетах, а музичну в Берліні і Празі. Зі зброєю й бандурою в руках активно включається в боротьбу за українську державність у складі полку ім. Петра Дорошенка. Першу капелу "Хор кобзарів" з восьми бандуристів створив у Києві 1918 року в часи Гетьманату, другу з 15 артистів заснував будучи в еміграції в Чехословаччині на базі власної школи гри на бандурі в Празі, яка налічувала 38 учнів. Василь Ємець примножив славу бандури, підніс її на рівень професійного музичного інструменту, показав його у всій красі і силі народам країн Європи, Північної і Південної Америки. Помер на 92 році життя в Голівуді (США).

Учні Першої кубанської кобзарської школи грали на бандурах київського майстра Анатолія Поплинського. Бандури мали діятонічний

звукоряд з 22-ма приструнками, настроєними в До-мажорі (До-ре-мі-фа-соль-ля-сі і т.д.), тобто, мали три октави і вісім басів, настроєних попарно в октаву. В мажорі: Фа-фа, Соль-соль, Ля-ля, До-до; в мінорі: Мі-мі, Соль-соль, Ля-ля, До-до, тобто, в мінорі басы Мі-мі перестроювалися з мажорного Фа-фа і навпаки. В приструнках паралельно ля-мінору вживався ввідний тон соль-діез, замість соль (за О. Обабком).

Бандуристи школи, як і їх вчитель, грали київсько-чернігівським способом, хоч згодом Василь Ємець використовує в своїй концертній практиці й зінківсько-харківський (фото на концерті Міннеютського університету 1937 р.). Можна зробити припущення, що винятком була учениця школи Анастасія Сотниченко, яка мала бандуру типово зінківсько-харківську з більш круглим корпусом і грифом зміщеним вліво від центру, як у бандурі Гната Хоткевича. Ймовірно, що це був інструмент її батька-бандуриста зі станиці Челбаської С. Р. Сотниченка, розстріляного органами ГПУ в 20-их роках на Кубані (за І. Г. Федоренком). Чи не грала вона зінківсько-харківським способом "найвитонченшим і найважчим"? (О. Сластіон).

На фото другої кобзарської школи крім уже названих бандур А. Поплинського ще є сім однотипних інструментів більш довершеної конструкції. Вони мають значніший розмір, вишукану подвійну голівку грифа з 12 басами (4+8) і, можливо, численішу, ніж у попередній моделі, кількість приструнків (на фото не продивляються). Більш ймовірно, що й ця нова модель є майстра Поплинського, але вона нагадує й бандуру майстра Олександра Корнієвського тих років, бо він свої бандури теж пересилав кубанським мистцям.

Згадуваний журнал "Бандура", в номері присвяченому 100-літтю з дня народження бандуриста Василя Ємця, перераховуючи його заслуги перед історією української культури, пише: "Вже в 1913 році зорганізував капелю бандуристів у Катеринодарі на Кубанщині" (с. 2). Правди ради (а вона єдина) мусимо внести уточнення: на жаль, в Катеринодарі капелю бандуристів не було створено ні в 1913 році, ні в пізніший час. На наше глибоке переконання, ні організатор Першої (і Другої) кобзарської школи М. Богуславський, ні студент університету В. Ємець таку ціль не переслідували. Ними напівстихійно ставилася мета відродити на Кубані кобзарську традицію у вигляді індивідуального виконавства. Групове ж виконання народних пісень і танців бандуристами, очевидно, практикувалося здавна, але воно носило випадковий, стихійний, тимчасовий характер. Так, наприклад, чеський вчений-славіст Людвік Куба (1863-1956), подорожуючи по Україні у 1886-87 роках, зустрів на Полтавщині, у селі Середовці, двох незрячих кобзарів сорока-двохрічного Прокопа Дубенка і шестидесяти-двохрічного Павла Братиця, де "обидва кобзарі грали разом (старанно підстроївши свої інструменти) веселих пісень, як "Гречаники" або "Чечітку" ("Людвік Куба про Україну", Київ, 1963, с. 57).

Першою серйозною спробою колективної гри була капеля з незрячих кобзарів, організована Великим Ходкевичем, яка дала тріумфальні виступи на XII археологічному з'їзді 1902 року в Харкові. Її концерти

зробили величезне враження не лише на вчених мужів та організаторів з'їзду, а й на широку українську громадськість взагалі.

Це була визначна подія, яка всебічно висвітлювалась і коментувалась в періодичній пресі. Зокрема, сам Гнат Хоткевич написав і опублікував велику статтю "Воспоминания о моих встречах со слепыми", в якій детально охарактеризував процес організації і концертування капели (Гнат Хоткевич, Твори в двох томах. Том 1, Київ, 1966 р., с. 455-518).

Тимчасова капеля Г. Хоткевича зіграла значну роль в історії кобзарського колективного виконавства: вона стала прообразом не лише майбутніх капель і ансамблів бандуристів, а й оркестрів українських народних інструментів.

Київський тижневик "Рідний край" у N 9 і N 13 за 1908 рік на своїх сторінках поміщає позитивну рецензію на виступи студентського ансамблю бандуристів із шести учасників під орудою Злобинцева. Між іншим, ансамбль дав концерт на вечорі, присвяченому пам'яті Тараса Григоровича Шевченка.

Капеля при Катеринодарській "Просвіті" не сформувалася. Ідею її створення, першим свідомо запровадив педагог Кость Кравченко, а блискуче реалізував у 1923 році, бандурист з симфонічного оркестру Степан Жарко, і те вже не в Краснодарі, а в станиці Канівській.

В 1914 р. в катеринодарське Маріїнське військове жіноче училище на посаду викладача був призначений досвідчений бандурист К. Кравченко. Познайомившись з кобзарською ситуацією в місті, він негайно приступив до організації капелі бандуристів, при Катеринодарській "Просвіті", залучаючи до неї учнів Першої кобзарської школи та з бандуристів оркестру кубанського козачого війська. В капелі успішно велася робота по підготовці концертного репертуару в тому числі із українських дум та старовинних історичних пісень для публічних виступів.

Недовготривала робота по формуванню Катеринодарської капелі бандуристів під орудою Кравченка не пройшла на марно. Останній орієнтував капелян на засвоєння дум та історичних пісень як на основу кобзарського репертуару, а це був значний крок вперед в репертуарній політиці кубанського кобзарства. Були вивчені історичні пісні про Байду ("Ой п'є Байда мед горілочку"), про Морозенка ("Ой Морозе, Морозенку, ти славний козаче"), пісні-романси літературного походження: "Виклик" ("Ніч яка, господи, місячна, зоряна") на слова Михайла Старицького, "Журба" ("Стоїть гора високая") на слова Леоніда Глібова та інші. Та чи не головне: Кравченко прищепив бандуристам здатність самостійно працювати над розширенням власного репертуару при допомозі нотних збірників українських народних пісень і дум, зокрема кубанських авторів Я. Бігдая, Г. Концевича, чим вони успішно й скористалися в подальшій самопідготовці.

Невтомний Микола Олексійович Богуславський в 1916 р. формує другу кобзарську школу з учнів та педагогів Кубанського сільськогосподарського училища та військово-фельдшерської школи, якою керує уже учень К. В. Ємця, Обабко О. П. — відомий кубанський бандурист. В

школі, як видно з фотографії, було 13 осіб. З другої, як і з першої школи Богуславського, теж не сформувалась постійна капела через воєнне лихоліття, але вона підготувала нову кагорту бандуристів. Найвідоміші з них Михайло Теліга та Федір Діброва — учасники Київської капелі В. Ємця.

Михайло Теліга (1900-1942), воїн і музикант, людина великої мужності і високого морального обов'язку. Національна честь і людська гідність були для нього дорожчі за життя. Він бере участь у визвольних змаганнях українського народу, емігрувавши, виступає в капелі Ємця в Празі. Під час німецько-фашистської окупації повертається з дружиною поетесою Оленою Телігою в Київ, включається в підпільну боротьбу з загарбниками. Був арештований і розстріляний з дружиною в Бабиному яру гестапівцями.

Федір Діброва — воїн і кобзар, після поразки національної боротьби теж виїжджає за кордон. Успішно концертує в Чехословаччині та Німеччині. Подальші його сліди загубились в еміграції.

М. Богуславський, як свідчать спогади його сучасників, був у близьких стосунках з бандуристами симфонічного оркестру, мав значний вплив на формування їх кобзарського світогляду та консолідацію. Майже всі вони включились в роботу Катеринодарської капелі Кравченка...

Даруючи фото учасників Другої кобзарської школи Василю Ємцю Микола Олексійович написав: "Ця фотографія, любий добродію Василю, свідчить, що кинуте Вами на Чорномор'ї і підхоплене нащадками запорожців бандурне насіння досить добре зійшло і розцвіло! ("Бандура", N 31-32, ст. 19).

Минав час, невблаганно котилися роки. Один за одним розходились по світу бандуристи випестовані стараннями Миколи Богуславського.

Особливо було зворушливе його прощання з Олексієм Обабком. Він просить зіграти йому бойовий козацький марш "Ой, там, на горі, Січ іде!". Урочисто і дзвінко полинула пісня-клич...

Гей! Там на горі Січ іде,
Гей, малиновий стяг несе,
Гей, малиновий!
Наше славне товариство
Гей, марширує — раз, два, три!
Гей, попереду кошовий
Гей, як той орел степовий
Гей, як той орел!
Наше славне товариство
Гей, марширує — раз, два, три!
Гей, повій вітре з синіх гір,
Гей, на прапор наш на топір
Гей, на прапор наш.
Наше славне товариство
Гей, марширує — раз, два, три!

Гей, повій вітре із степів,
Гей, дай нам силу козаків!
Гей, дай нам силу!
Наше славне товариство
Гей, марширує — раз, два, три.
Гей, та молодче, позір май,
Гей, та й до січі приставай!
Гей, та й до січі!
Наше славне товариство
Гей, марширує — раз, два, три.
Гей, наша січа дорога,
Гей, як там мати всім одна.
Гей, як та мати!
Наше славне товариство
Гей, марширує — раз, два, три!

Затужило по чомусь серце Миколи Олексійовича. Сидів він схиливши сиву голову і про щось зосереджено думав, а коли затихли звуки бандури раптом схвильовано сказав: "Та й я ж тоже колись співав!" і нерівним, хрипливатим голосом почав:

Ой сів пугач на могилі
Тай крикнув він: "Пу-у-у-гу!"
Чи не дасть Бог козаченькам
Хоч на час потугу?
Наші шаблі поржавіли
Мушкети без курків,
А ще серце козацькеє
Не боїться турків.
Ой коли ми панували
Тай більше не будем,
Того щастя, тої слави
Повік не забудем!

Настала тиша!.. Деякий час ми залишились занурені в свої думи. Потім, глибоко зітхнувши, Микола Олексійович сказав: "Я, Олексію Петровичу, вельми задоволений тим, що тепер наша бандура і на Кубані буде панувати!.." ("Нарис" В. М. Тарануха, 1966 р.).

Це було в березні 1922 р. Олексій Обабок виїхав у Темрюк, про дальше життя і діяльність Богуславського дані відсутні. Він ще декілька років живе в Краснодарі, але з посиленням антиукраїнської реакції і виїжджає в тихе приморське місто Геленжик. Але це його не рятує: загинув великий подвижник і патріот в більшовицькій в'язниці.

Ми ж, його нащадки твердо віримо, що перша Новосічеславська (Катеринодарська) капела бандуристів буде названа його іменем.

Нарис Віктора Микитовича Таранухи, написаний російською мовою

у 1966 р., тобто, через 73 роки після описуваних подій. Вражають лаконізм і колоритність висловлювань Богуславського, зафіксованих пам'яттю Обабка і цитованих українською мовою. Цей "досить літній, типовий, із звисаючими сивими вусами українець" розмовляв скрізь і всюди, виключно, рідною мовою. Його імпозантна постава, непоказне почуття власної гідності, благородна манера мислення і поведінки надавали на це йому право.

У 20-х роках ХХ століття (1920-32 рр.) кобзарство на Кубані розквітає з такою силою, що дає підставу журналістові С. Баклаженку в статті "Українська культура на Північному Кавказі "по жовтні" (журнал "Червоний шлях", № 5-6, 1929 р., Харків) стверджувати, що гра на бандурі поширилась на Кубані так "як ніде на Україні". У цей час відбувся своєрідний прорив кобзарської свідомості, яка десятки років пригнічена царатом дрімала в глибинах національного характеру кубанського козацтва. За бандуру взялися всі суспільні верстви населення, від простих козаків-хліборобів до студентської молоді та передової інтелігенції. Засновуються ансамблі, студії і гуртки, "...і ведеться в них масове навчання гри на бандурі" досвідченими педагогами. Наприклад, у Краснодарі в різний час функціонували студії при Будинку працівників освіти, РОБФАКу, клубі "Нацмен", гурток у крайовому клубі промкооперації Крайпромради, який очолював визначний бандурист К. П. Німченко, у станиці Полтавській при українському педагогічному технікумі, ансамбль у станиці Ільській та інші. При робітничій консерваторії Краснодару ведеться підготовча робота щодо відкриття класу бандури (1927 р.). "Кубанські бандуристи завжди виступають по радіостанції, на всяких концертах і вечорах у школах, клубах, хатах-читальнях міст і станиць. А окремі групи бандуристів подорожують по станицях і містах краю і скрізь дають концерти" (С. Баклаженко..., с. 174-175).

У ці роки Кубань буквально зарясніла бандуристами. У моєму рукописному довіднику "Кобзарі бандуристи Криму і Кубані" зафіксовано уже понад 100 імен з Кубанського регіону.

Кобзарське мистецтво стає популярним у краї і проникає в усі сфери суспільно-громадського життя. Як свідчить бандурист Олексій Обабко, в 30-40-х роках навіть у будинку вчених в Краснодарі "сімейні свята" завжди супроводжувались виступами місцевих бандуристів..." і це в той час, коли кобзарство переживає період занепаду. За розповіддю інших сучасників, зокрема бандуристів братів Лазаренків та повідомлень преси (С. Баклаженко), у 20-30-х роках систематично транслювались виступи бандуристів, зокрема К. П. Німченка, студента сільськогосподарського інституту Михайла Горіха, студента Рідкобородого зі станиці Канівської та Олексія Обабка, краснодарським і крайовим радіо.

Бандура стає у великій пошані. Місцеві майстри такі як: Вереса Микола Онуфрійович (1894-19??) зі станиці Саратівської, Гусар Григорій Іванович — з Канівської, Кікоть Павло — з Геленжика, Крикун Дмитро Романович — з Краснодара, Німченко Кузьма Павлович (1899-1973 р.) — з Пашківської-Краснодару, Смолка Прокіп Пантелеймонович (1887-1947

р.) — з Канівської, Турчинський Семен Евдокимович (1901 р.н.) — з Азовської, виготовляючи їх, упроваджують не лише хроматизацію, розширення діяпазону, високі акустичні якості, застосовують демпферизацію інструмента, конструюють оркестрові бандури (К. Німченко), а й дбають про вишукану їх зовнішність. З'являється навіть пристижна назва "Гетьманська бандура" — багатострунний інструмент з мистецьки вирізьбленою подвійною голівкою і витонченою національною орнаментациєю (фото такої бандури зберігається в альбомі покійного Олексія Обабка).

Найвизначнішими бандуристами Кубані, на мій погляд були: Конон Безщасний, Антін Головатий, Олекса Кобзар, Степан Жарко, Кузьма Німченко, Антін Чорний, Василь Шевченко. Із них А. Чорний і В. Шевченко більшу частину життя прожив за межами України (Аргентина, Москва). К. Безщасний, Кобзар Олекса, К. Німченко — кобзарювали на Кубані і великій Україні, С. Жарко на Кубані. Його чоловіча капеля бандуристів у складі 16 артистів-аматорів заслуговує окремої розвідки. Капеля має велику історію, яка вершилася на малому терені. Обсяг її діяльності обмежувався територією Канівського району. До колективізації гастрювали на возах власними кіньми незалежно від пори року і погоди. В зимку, навпаки, було більше вільного часу. "Бувало, — хвалиться В. Лазаренко, — надворі мете, світа білого не видно. Потерпаємо чи будуть слухачі в таку погоду. Приїхали, розклеїли афіші, а ввечері людей битком набито — тільки пар іде. Граємо — руки дубіють. А народ просить: "Дайте ще один концерт, бо не всі помістились!"

Капеля концертувала протягом 20 років, переживши часи свого розквіту й злету в кінці 20-х років, трагедії голодомору і репресій — 30-х, і закінчила свою історичну місію останніми акордами її невтомного 66-річного художнього керівника у воєнному польовому госпіталі Радянської Армії. Репресований, звільнений, реабілітований Степан Жарко помер в табірному шпиталі інвалідів у місті Маріїнську Красноярського краю в 1943 році. Його капеля користувалася заслуженою славою, про неї знали в Краснодарі і Києві.

Поодиноким айсбергом на фоні кубанської кобзарської історії вивершується неординарна постать Кузьми Німченка (1899-1973). Це бандурист-професіонал, бандурний майстер-конструктор, педагог, композитор, громадський діяч і літератор. У його нелегкій кобзарській долі, як у краплині роси, відлунює тяжка, трагічна доля кобзаря-інтелігента, кобзаря-подвижника, часів більшовизму. Талановитий бандурний майстер, новатор, він усе своє творче життя працював над удосконаленням улюбленого інструмента, вбачаючи в ньому носія і втілювача великої національної ідеї. Він хроматизує, розширює діяпазон звукоряду бандури, поліпшує її акустичні можливості, ставить її на ніжку, як у басолі чи віолончелі і впроваджує демпфер, який приводиться в дію ніжною педаллю (демпер Олександра Корнієвського ручний). В. Довженко писав про демперизацію бандури Німчеком у 1929 р., але застосував Кузьма Павлович її, можливо, й значно раніше. Ця остання модель майстра,

безперечно, зробила великий крок до її майбутнього класичного зразка. На цій бандурі Кузьма Павлович зіграв і свою лебедину пісню. Зараз на ній грає племінник кобзаря Ілля Іванович Німченко, але демпфером не користується. Майстер одним із перших подає думку про введення в капелю бандуристів оркестрових бандур. Сам конструює їх і в 1929 р. подає на розгляд експертної комісії — Укрфілу, яка працювала в тодішній столиці України — Харкові. Комісія дає високу оцінку пропонованим інструментам і висловлює побажання "виготовляти бандури на фабриках Укрфілу" ("Бандурист Німченко" В. Довженко, "Всесвіт", № 2, 1929 р.), проте далі цього побажання і не пішло. Нові бандури так і не були впроваджені в виробництво, як і їх серійний випуск на Кубані. Творчий потенціал К. Німченка виливається в нові винаходи. Він створює піянінну механіку подвійної репетиції, вібруючу електрогітару, струнний ортан "цимбаліно" — клавішно-струнний музичний інструмент та удосконалений клавесин. К. Німченко наполегливо й постійно домагається видання для бандури нотної літератури, теоретично-методичних посібників. Сам пише "Підручник гри для бандури", обробляє українські народні пісні для солоспіву, ансамблів, хору в супроводі бандури, створює оригінальні інструментальні п'єси для бандури і ансамблю бандуристів: "Думка", "Легенда", "Ліричний вальс", "Марш", "Пісня без слів", "Романс", "Українська рапсодія" та багато інших, найменування яких, на жаль, загубилися.

Власні твори К. Німченко безуспішно пропонує Краснодарським та Київським видавництвам. Він з успіхом обробляє народні мелодії для інструментального виконання ("Український марш" та інші), пише пісні на слова поета Дикого "Нахиляє вітер віти"... Немало було написано поетичних і прозових творів. Ось назви деяких із них: "О, друзі, юнаки!", "Поклик за бандуру", "І знову я один"... "Пригода веселого парубка Микити, або "Скупі сусіди" (гумореска), "Дідове ружжо" (прозова гумореска). Це частина з його творів, які збереглися в рукописах.

Кузьма Павлович Німченко залучає й активізує колег бандуристів до співпраці і творчості. Зот Діброва теж komponує "Школу гри на бандурі", на жаль канув безповоротно в Краснодарських цензурних центрах.

Лише кубанському кобзареві Шевченку Василю Кузьмичу (1882-19) вдалося видати в Москві у 1913-14 рр., з п'яти частин лише три своєї "Школи гри на бандурі".

Конон Безщасний створює мелодії на слова сучасних українських кубанських поетів, в евакуації в Казахстані пише патріотичну поему "Україно, Україно", складає до неї музику і сам виконує на концертах. Інші бандуристи також залучаються до подібної творчої праці.

К. Німченко свідомо і вдумливо розширює тематично-жанрові рамки власних концертних програм, до їх вводить власні інструментальні п'єси та твори композиторів класиків, таких як Л. В. Бетховен, З. Фібіх, Ф. Шуберт та інших. У репертуарному списку "Пісні, котрі я граю на бандурі" — тільки українські народні пісні та думи, а в програмах 30-х років — періоду особливого ідеологічного тиску і масових репресій — затверджували твори на зразок: "Трактори" В. Косенка, "Марш зару-

бежного комсомола” М. Ковалю, ”Молодая гвардия” Шехтера, ”Кавалерийская” Фере та ін., але вони були епізодичним явищем його програм і при виступах на сценах ним ігнорувались, а якщо й виконувались, то далеко не завжди.

Протягом усього творчого життя К. Німченко вирішує низку проблем. Серед них і педагогічні. Закінчивши на відмінно Пашківське Олександрійське двокласне училище, і другу катеринодарську чоловічу гімназію (свідоцтво N 166 від 9 лютого 1917 р.), та катеринодарську музичну школу (1917-19 рр.) і три курси Краснодарської консерваторії по класу вокала у професора В. П. Антонової 1918-1921 рр., він учителює у станицях Воронежській, Медведівській та Краснодарі. Із цим набутком педагогічних знань він і береться до вчительської кобзарської праці. У різний час очолює гуртки бандуристів і кобзарські студії в Краснодарі (клуб ”Нацмен”, крайовий клуб промкооперації крайпромиради при ДРП — дім працівників освіти та при Робфаку), відкриває та веде клас бандури та ансамблю в Одеському музично-драматичному інституті (консерваторія ім. А. В. Нежданової), засновує і керує одеською капелою бандуристів, учить і виховує ряд учнів, серед яких і його рідний племінник Ілля Німченко (1925 р.н.), дає консультації проводить зразкові уроки як окремим бандуристам, ансамблям, так і капелям, зокрема в чоловічій капелі бандуристів Степана Жарка станиці Канівської та ін. К. Німченко в студійній роботі з бандуристами початківцями впроваджував нові, як на той час, прогресивні методи викладання, в основу яких покладав вивчення нотної грамоти, елементарної теорії музики, дотримувався професійної постановки рук, точності аплікатури, способів звукодобування.

Велику увагу приділяв він культурі співу та поєднанню вокалізації з інструментальним супроводом, де останній відводив не роль акомпаніменту, а рівночасного партнера у розкритті художнього образу. Кузьма Павлович намагався поєднати народну виконавську традицію з надбанням кобзарського професіоналізму. Він був дуже уважний і до суто інструментального виконавства, співу та сценічного артистизму, в чому, як сам Кузьма Павлович, так і більшість його вихованців досягали вершин професійної майстерності. Кожний твір у їхньому виконанні справляв враження викінченого мініатюрного шедеву.

В основу репертуарної політики він брав народну пісню і музику, які найповніше передають національний дух народу. Незаперечний авторитет, класична виконавська майстерність невсипуща працездатність і в цій галузі діяльності приносили вагомі позитивні наслідки.

Для нас поява К. Німченка на естрадному горизонті раптова — він немовби впав із неба. Нам невідомо, коли він вперше доторкнувся до бандури, хто був його вчителем. Аналіз його життя і діяльності показують, що привела його до неї висока національна свідомість. Можна лише подивуватися цьому феномену. К. Німченко закінчив російську станичну школу, класичну російську гімназію, а поетичні й прозові твори писав, як і говорив, тільки рідною українською мовою. Він, як і всі тоді на Кубані, не мислив її без України. Як свідчать документи, з 1 січня 1922 р.,

Кузьма Павлович на професійній сцені, артист естради, бандурист-співак. Активно концертує в Краснодарі і по Кубані, а також у Воронежській, Одеській, Харківській і Тбіліській філармоніях. Виступає переважно сам, а також в дуеті з дружиною і в складі невеликих ансамблів, наприклад, з племінником Ільком та співаком тенором. Збереглася програма сольного концерту, в першому відділі якого митець грав 20 номерів на вібруючій електрогітарі власного винаходу, другий відділ співав і грав на бандурі. Решта збережених програм свідчать, що обидва відділи концертної програми митець виконував в супроводі бандури. Концерти розпочиналися, як правило, інструментальними п'єсами композиторів класиків, власними творами чи попури та в'язанками (віночками) українських народних пісень, їх змінюють пісні історичні, побутові, ліричні. Закінчувалися програми, звичайно, іскрометними жартівливо-гумористичними народними перлинами. Він свідомо і вдумливо розширює тематико-жанрові рамки власних концертних програм, до яких вводить і власні інструментальні п'єси, твори композиторів класиків, народні пісні на слова поетів-класиків, зокрема, Тараса Шевченка, Степана Руданського, Олександра Олеся, та пісні сучасних композиторів. Виступає в палацах культури, клубах, хатах-читальнях, середніх і вищих навчальних закладах і чи ненайбільше перед жителями станиць і міст Кубані. Біографія його концертних мандрів свідомо цілеспрямована: вона не виходить за межі української етнічної території, за винятком Тбілісі, де він гастролював лише один концертний сезон. Концерти бандуриста К. Німченка звучали на високому професійному рівні, мали пізнавальну й естетичну цінність, пробуджували національну свідомість, а виступи по Краснодарському радіо лунали для багатотисячної аудиторії краю. Його концерти були визначальною мистецькою подією, на них йшли, їх слухали, їм аплодували.

Про високий мистецький рівень виконуваних програм сольних концертів майстра красномовно може засвідчити такий факт: в 1925 році він дає один із сольних концертів у Києві в хоровому товаристві ім. М. Леонтовича: цей концерт слухають разом з музичною громадськістю міста композитори М. Вериківський, Л. Ревуцький, фольклорист П. Демуцький, учасники першої української капелі кобзарів, студенти музично-драматичного інституту ім. М. Лисенка. Іншим разом К. Німченко виступає з аналогічним концертом в 1929 р, в тодішній столиці УРСР Харкові на сцені Української філармонії. Професіоналізм і висока виконавська культура К. Німченка настільки вразили столичну громадкість та фахівців музикантів, що його тут же запрошують в Одеський музично-драматичний інститут організувати й очолити клас бандури й ансамбль.

У 1934 р. Кузьма Павлович гастролює від Краснодарської філармонії, виступає по місцевому та крайовому радіо, організовує і керує кобзарськими ансамблями, ансамблями-студіями. 1959 року виходить на пенсію 60-річним кобзарським ветераном. Він уже назавжди поселяється в станиці Пашківській, яка на той час стала частиною Краснодару і продовжує свої традиційні заняття: концертує, записується на радіо,

перевіряє й удосконалює власні винаходи.

Цей велет Кубанського кобзарства на старості літ залишається самотнім і майже всіма забутим. До нього ніхто не звернувся ні з музею, ні з місцевої спілки письменників. Усі його неповторні винаходи, крім двох бандур, загубились або загинули. Відчуваючи наближення невблаганного кінця Кузьма Павлович робить останню спробу зафіксувати в якийсь спосіб пам'ять про свою діяльність, яка майже ніким не висвітлювалась. Він звертається до російськомовного Краснодарського поета Івана Варава. Пропонує записати свій творчий і життєвий шлях. Варава відмовляється, посилаючись на брак часу. Лише відомий краєзнавець І. Г. Федоренко довідавшись про смерть майстра, зібрав на подвір'ї серед розкиданих речей, книг, нот, частину біографічних матеріалів і зберіг їх.

Відтинок часу з 1920 по 1932 р. відзначився на Кубані справжньою кобзарською лавиною. Кобзарський дух жив і нуртував у цьому краї, і досить було хоч маленької іскри свободи, щоб він спалахнув яскравим полум'ям, самоствердився, але цей бурхливий кобзарський рух не мав жодної підтримки держави. Усі зусилля Кузьми Німченка впровадити класи бандури в навчальні заклади краю, зокрема, Краснодарську консерваторію (1927), були марними. З тієї ж причини не вдається налагодити випуск бандур серійного виробництва, друкування нотної, історичної та теоретико-методичної літератури. І бандура, не зважаючи на її масове розповсюдження, побутує на аматорському рівні, а якщо і досягає професійних вершин, то лише завдяки невгамовному ентузіазмові, самопожертві і відданості вищезгаданих музикантів. 1932-33 рр. завдають нищівного удару по українській культурі Кубані і всього Північного Кавказу. Навальний реакційно шовіністичний наступ звалився і на кобзарство. "І розповзлися ми, — скаржиться бандурист Володимир Лазаренко, — як руді миші". Голодомор 1933 р. та нещасні репресії 1937 р. довершують ганебну справу руйнації. Багатовіковий колоніальний статус України, жорстоке переслідування кобзарства окупаційною владою несприяли його консолідації. Бандуристи, як правило, проторювали собі шлях до людських сердець поодиночі. Це були народні кобзарі. Якщо хтось із них проривався в сферу державного мислення, намагався підняти кобзарство, як мистецтво на світовий рівень, зусилля його не лише гальмувались, а й зводились нанівець. Так було і з Кузьмою Німченком. Коли Гнат Ходкевич, майстерно використавши ситуацію, прорвав цю блокаду, то його просто знищили фізично.

Після Другої світової війни бандура ще деякий час звучала по крайовому радіо в руках К. Німченка і тихо згасала. Вороже ставлення до неї влади заганяє її у малопомітне, інтимне, домашнє музикування. Ним займаються такі бандуристи, як брати Лазаренки — Семен, Володимир і Дмитро, Гавриш Іван Степанович (1901-1985 рр.) в ст. Канівській, Духновський Олександр Михайлович (1908-1984 р.), Чобітько Роман Павлович (1894-1974) та його дружина Бандурко Евдокія Іванівна (1904-1986) в ст. Сіверській, Обабо Олексій Петрович (1882-19), Німченко Ілля Іванович (1925 р.н.) з Краснодару, Турчинський Семен Евдокимович

(1901 р.н.), бандурист і бандурний майстер станиці Азовської, та ще багато інших знаних і невідомих. А де бандура не бриніла і в сімейному колі то туга за нею жила в людських серцях. Так, один із персонажів документальної повісті Віктора Лихоносова "Осень в Тамані" (М., 1985). Юхим Коростиль хвалиться: "Зимою поїду на Україну бандуру слухати. Кожну зиму їду. Не можу жити без бандури...". Бандурист Олексій Обабо скаржиться: "Жаль тільки, що в даний час їй (бандурі — О.Н.) не приділяють належної уваги в наших гуртках художньої самодіяльності". (В. Тарануха "Нарис", 1966).

В даному дослідженні не можна обминути важливого аспекту, який займає чи не координальне місце в історії кобзарства: на якій бандурі грали кубанські бандуристи? Звичайно, у нас не досить даних, щоб з'ясувати цю проблему. До початку ХІХ століття бандури були, в основному, однотипної конструкції в діятонічному звукорядом й двома школами гри: зінківсько-харківською (або харківською) та чернігівсько-київською (або київською). На початку століття формуються, вірніше, удосконалюються і два інструменти — харківська і київська бандури, при чому остання бурхливо розвивається тоді як харківська залишається більш консервативною. Кобзарське відродження на Кубані започаткувалось бандуристами з симфонічного оркестру, які переважно замовляють інструменти в знаменитого майстра з Корюківки Олександра Корнієвського, основного конструктора сучасної київської бандури. Учасники Першої і Другої Кубанських шкіл бандуристів М. Богуславський користувалися бандурами київського майстра Анатолія Поплинського. Кубанські майстри бандур дотримуються зразків О. Корнієвського та А. Паплинського. Але нам невідомо, на якій бандурі і в якій манері (київській чи харківській) грав кубанський кобзар Олекса, супроводжуючи свої докиївські казання та зразки лицарського епосу княжої доби. Яку манеру гри перейняв на Полтавщині Зот Діброва, що відобразив її, згодом, в своїй "Школі гри на бандурі", і як грала Анастасія Сотниченко, маючи, явно, зінківсько-харківську бандуру? (див. фото 1913 р.). Та це лише поодинокі персоналії, а й вони висувають нез'ясованість проблеми.

В числі запорожців-переселенців, без сумніву, як переконує І. Кияшко, в згадуваній праці, були й козаки бандуристи, окрім Антона Головатого, з нерозривними супутницями козацького мирного й військового побуту кобзами-бандурами, а з ними прийшли на Кубань й історична пісня та дума. В новому козацькому краю постали і нові умови. Чи сприяли вони виживанню і розквіту цього героїчно-епічного жанру, а чи штовхали його до занепаду. Над Дніпром згасала під ударом північного сусіда велика козацька епоха, яка під своїми уламками присипала і козацький епос. Кубанщина ж залишилась козацькою!

Покищо, єдиним джерелом відомостей про виконання дум кубанським кобзарем К. Безщасним дум "Про трьох братів Азовських" та "Буря на Чорному морі" є нарис "Гість з кобзою". І. Шаповала в книзі "В пошуках скарбів" (с. 119). Коли я в 1993 році запитав Івана Максимовича чи він насправді чув ці думи від К. Безщасного, то письменник відповів: "Не

пам'ятаю...". Іван Шаповал, пишучи нарис, через багато років після зустрічі з кобзарем міг трошки й зфантазувати... Крім того, й сам К. Безщасний в листах називає думою "Пісню про Морозенка", що говорить само за себе. Аналогічно. К. Безщасному К. Німченко теж в репертурних списках та концертних програмах називає думами історичні українські народні пісні: про Байду, Морозенка, Саву Чалого "зруйнування січі" ("Ой з-за гори, з-за лиману"), "Побратався сокіл", "У неділю вранці рано". Не виключена можливість, що частину куплетів, як це робить сучасний бандурист Віталій Рой, виконувалися речитативом — але це не дає підстави історичну пісню зачислити до думи. Про те, питання бандурних шкіл гри і виконання новими кубанськими кобзарями дум будемо вважати напіввідкритим. Можливо, нові пошуки й знахідки відкриють несподівані результати.

Кубань була заселена квітом української нації — запорізькими козаками, славними на весь світ лицарями козацької республіки. Російський царат, шовіністично-адміністративний апарат, московська церковна ієрархія, які проникали в усі пори суспільно-громадського життя козацтва, нещадно корчували усе українське, використовуючи найрізноманітніші заходи і можливості. А бандуру? "Царські сатрапи ретельно охороняли козаків, — пише К. П. Безщасний, — від "кобзарської крамоли".. Та й не лише сатрапи. Відомий бандурист С. С. Лазаренко (1897-1985) дивується: "Чому росіяни так не любили бандуру?" (це про тих росіян, яких підселяли в козацькі станиці вже за радянської влади).

Але в глибинах народної свідомості жив завжди невмирущий козацький кобзарський дух. Він при першій ліпшій нагоді вибухав і вибухав з новою силою і розливався яскравими спалахами, фейєричним сяйвом, що й трапилось на початку нашого століття та після революційних подій 1917 р. на Кубані і по всій Україні. Просто і переконливо це стверджує Конон Безщасний, котрий 20-річним юнаком вперше почув гру і спів незрячого кобзаря Григорія Кожушка і тяжко заплакав: "Ні від якої музики та пісні я ніколи не плакав, а тут полились гіркі сльози. Я тоді не міг зрозуміти, що мене матуся породила, сама не знаючи про те, з тими звуками, які хоронились в душевних тайниках моїх і тільки звуки чарівниці кобзи зворушили їх і заставили мене плакати" (лист до І. М. Шаповаленка від 2 жовтня 1965 р.).

Відомостей про кобзарів-бандуристів Кубані настільки мало і вони, розсіяні по окремих джерелах, настільки поодинокі й незібрані, що дехто бере на себе сміливість безпідставно стверджувати, що ніби на Кубані кобзарів не було. На яких матеріялах базуються висловлені О. Бердником та В. Литвином, думки, нам невідомо, бо вони їх не обґрунтовують. У кожному разі глибоко в суть поставленого питання жоден з них не вникав, інакше подібних висновків не було б зроблено. Матеріал, який є у нашому розпорядженні, свідчить зовсім про інше: кобзарі прийшли на Кубань разом з першими запорізькими поселенцями. Вони були найсвідомішими виразниками народного духу, національної ідеї, найпередовішою, найсвідомішою частиною суспільства. Деякі з них стали досить відомими і відіграли значну роль в утвердженні кобзарського мистецтва і бандури як

світського інструменту, а найголовніше, вони будили суспільну думку, своїми думками, казаннями і піснями, доходили до серця і розуму кожного, хто їх слухав, а, отже, підносили патріотичну самосвідомість народу більше, ніж будь хто. Як бачимо кобза-бандура була такою ж неодмінною супутницею козаків на Кубані, як раніше шабля, а кобзарські традиції, успадковані від Запорізької Січі і в новому краї не перевелися. Що правда, під впливом сильного імперського тиску, жорстокої асиміляторської політики кобзарська діяльність була на якийсь час пригальмована. Залишається лише дивуватися, як це мистецтво та його творці вижили за таких умов. Певно, мали в душі щось таке, що не вмирало. Такою великою, глибокою була їхня внутрішня творча енергія, таким неперборним було бажання бачити рідний край і свій народ вільним, що попри всі перешкоди і заборони, ризикуючи своїм спокоєм, а часто густо їм життям, вони несли своє мистецтво людям, підносили їхній дух, вселяли надію, відроджували і відроджувалися.

Заслужений кобзар Олексій Нирко. Ялта, Крим.

БАНДУРНА ОСВІТА В УКРАЇНІ. ШЛЯХИ ДО ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ

(Про класу бандури в Музично-драматичній школі Лисенка)

Передумови становлення професійного кобзарського виконавства, що складались у XVI-XVII ст. стимулювались розвитком національного мистецтва козацької доби. Воїни Запорізької Січі, які у боях були покалічені або в полоні втрачали зір, як правило, зараховувались до полку музикантів, при якому, окрім співацької, існувала школа гри на інструментах і, серед інших, на кобзі.

Розвиткові професійних засад інструментального виконавства і зростанню попиту на музикантів-професіоналів сприяло також поширення кобзи-бандури в побуті українського шляхетського середовища. На кобзі грали гетьмани України — Б. Хмельницький, І. Мазепа, І. Самойлович. В кінці XVII на початку XVIII століття кобза була дуже популярною не тільки в Україні, а й у Польщі та при дворі російських царів. Як відомо Олексій Розумовський досконало володів грою на цьому інструменті.

В дворянських родинах Єлизаветинських часів взагалі вважалося "хорошим тоном" утримувати музиканта-кобзаря. Готували таких музикантів переважно в Україні, в місті Глухові, де за царським указом N 7656 від 14 вересня 1738 року була відкрита "Школа співів та інструментальної музики". І серед обов'язкових інструментів, на яких "дабы могли играть с но" була кобза.¹

Значно пізніше, при Богодухівському монастирі (на Харківщині) засновується спеціальна кобзарська школа. В 1929 році від видатного українського кобзаря І. Кучугури-Кучеренка, П. Мартинович записав розповідь про цей заклад, що мав усталений термін навчання, постійний викладацький склад та власний репертуар.²

Найбільш ретельно і послідовно професіоналізація бандурної освіти розпочинається наприкінці XIX — початку 20-го століття, коли до пропаганди кобзарства беруться інтелігенти, відомі діячі української культури. Одним із перших у цій справі був М. В. Лисенко.

Активна суспільно-громадська й концертно-педагогічна діяльність Лисенка проходила в річищі загального піднесення української національної культури. Як Л. Українка та І. Франко в літературі, Лисенко був зачинателем нового історичного періоду в музиці, пов'язаному з національним відродженням. Звідси й особливий інтерес до народних джерел, зокрема до бандурного мистецтва, до древніх пластів національної епіки,

1. "Киевская старина", 1883 р., т. 4, ст. 171.

2. Архів ІМФЕ ім. М. Рильського, ф. 11-4, 940.

здатної воскресити героїчну історію визвольних змагань, гомін славної козацької доби.

Увагу Лисенка привертає не лише героїко-патріотичне спрямування бандурного репертуару, але й суто індивідуальні особливості самого інструменту. "Дошукуючись законів ознак української мелодії та гармонії, Лисенко не проминув характеристики кобзи чи бандури, того інструменту, за допомогою строю якого збереглися спеціальні прикмети української музичної творчості XV-XVI століття, без сторонніх впливів фортепіянного строю", — згадував О. Русов.³ Пізніше, вже в 90-х роках Лисенко описав та науково пояснив стрій і будову бандури. В листі до Лукича він пише: "Думаю по вашій гадці і просьбі написати про кобзу (бандуру) й торбан — розвідки про музичні інструменти в Україні Звичайно я це Вам обіцяю й зроблю конче" (від 28 листопада 1892 року).⁴

О. Пчілка згадує, що Лисенко дуже любив кобзу і ще у молодих літах вивчав цей інструмент та записував кобзарські пісні, які співав О. Вересай.⁵ Композитор знайшов кобзаря Вересає і дослідив його концертну діяльність. За допомогою О. Русова та П. Чубинського вперше записав і видав його репертуар. Етапного значення набирає реферат Лисенка "Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень, виконуваних кобзарем Вересаєм", виголошений у вересні 1873 року на засіданні Південно-західного віддіду географічного товариства. Цей реферат став першою теоретичною працею, якою розпочалася наукова робота по вивченню бандури.

Бажанням воскресити кобзу продиктоване звернення Лисенка до полтавського земства, в якому він пропонує звернути увагу на кобзарство, і відкрити в місті школу. Проте земство так і не вирішило цього питання.

У 1904 році Лисенко відкриває Музично-драматичну школу, перший національний осередок музичної освіти. При ній композитор плянує заснувати професійну клясу бандури, про що і пише в листі до В. А. Чубук-Подольського: "Мені дуже бажано з осені відкрити в своїй Музично-драматичній школі клясу гри на бандурі" [переклад з рос. — О.Д.].⁶

Значну матеріяльну допомогу для організації цієї справи надав добродій Бородаєвський, українець, що повернувся з Америки. Він подарував школі кілька кобз, що придбав у Харківщині. Крім цих інструментів, Микола Віталійович доручив відомому бандуристу з Чернігівщини Т. Пархоменку, який гастролював у Києві, замовити виготовлення бандур в Менському ремісничому училищі. Директор училища Д. В. Юхно запропонував цю роботу О. Корнієвському, який на той час навчався там. За зразком бандури Пархоменка (модель майстра

3. "Лисенко у споминах сучасників" уп. О. Лисенко. К; "Наукова думка" 1965 р., ст. 158.

4. Там же, ст. 159.

5. "Листи" уп. О. Лисенко. К; "Мистецтво" 1964 р., лист ч. 124.

6. Там же, лист ч. 317, 6 травня 1907 р.

П. С. Бондара 1898 року) було виготовлено три вербові бандури з дерев'яними кілочками, які здобули схвальну оцінку композитора.⁷ Ймовірно, що одна з цих кобз у даний час знаходиться в театральному музеї міста Києва.

При організації бандурної кляси особливо гострою була проблема викладацьких кадрів. Лисенко прагнув залучити до цієї роботи високоосвічених, національно свідомих людей, з музичною освітою, які б непогано володіли народним інструментом. Такою людиною на той час міг би бути Г. Хоткевич. Ось що писав М. Лисенко у вищезгаданому листі до Чубук-Подольського: "Із інтелігентів, які досягали віртуозності на бандурі, я знаю поки що одного, котрогось Хоткевича, який виконує народний репертуар і навіть творить на цьому інструменті свої композиції. Інших інтелігентів, які вивчають цей інструмент, я поки що не знаю"⁸ [переклад з рос. — О.Д.]. Проте Хоткевич на той час був в еміграції на Західній Україні, де організував перший Гуцульський театр і продовжував теоретично досліджувати бандурне мистецтво.*Залишалось шукати педагогів серед грамотних народних виконавців. "Маю бажання запросити доброго бандуриста із народу. Мені хвалять особливо старика-сліпця на Харківщині, якого всі бандуристи величають батьком-панотцем",⁹ — пише Лисенко до Чубук-Подольського.

Пошуки викладача тривали понад півроку, розпочавшись ще у травні 1907 р. і до нового навчального року так і не знайшли потрібну кандидатуру. Лисенко писав до свого учня, композитора, диригента і фольклориста С. П. Дрімцова: "Щось про рекомендованого кобзаря Вами нема чутки, ні погудки. Із Сум ніхто не обзивався. П. Дремченко так само не їде. Про Кучеренка також, досі анітелень".¹⁰ Переговори велися одноразово з кількома кобзарями: П. Дремченком, В. Шевченком та І. Кучугурою-Кучеренком. Проте довго пошуки потрібної кандидатури не давали позитивних наслідків.

У другому листі до Дрімцова Лисенко пише: "За Кучеренка ні слуху, ні вістки не було і ніхто не обзивався. Там мабуть, на цей рік уже треба облишити з кобзарською наукою, бо цю справу треба з літа порушувати, а не тоді, коли робота в школі закипіла".¹¹ І все ж у навчальному 1907-1908 році кляса бандури відкрилася, щоправда із деяким запізненням, у листопаді. До викладацького складу увійшов народний кобзар Кучугура-Кучеренко, який за своїми плечима мав непогану школу гри при Богодухівському братстві. Він приїхав до Києва за рекомендаціями Хоткевича, який, характеризуючи його, називає знаменитим кобзарем,

7. О. Ф. Нирко "Кобзарська спадщина" О. С. Корнієвського". Журнал "Народна творчість та етнографія", ч. 2, 1990 р., ст. 9.

8. "Листи" уп. О. Лисенко. К; "Мистецтво", 1964 р., лист ч. 317.

* Саме у Львові, в 1909 році Хоткевич доопрацював і видав першу редакцію "Школи гри на бандурі".

9. Там же, лист ч. 317.

10. Там же, лист ч. 319.

11. Там же, лист ч. 321.

корифеєм кобзарства, та Дрімцова. Високо оцінював мистецтво Кучугури-Кучеренка також професор Д. І. Яворський: "Мені він видався коштовним діамантом, який тільки тоді заграє всіма барвами, коли його відшліфує вмілий майстер".¹²

У листопаді 1907 року газета "Рідний край" повідомила, що "Прибув до Києва Іван Кучеренко. Добре грає і співає, а що трохи бачить, то він потрібні пояснення дає дуже добре, отже знаходиться багато охочих вчитись".¹³ До новоствореної класи бандури було набрано дві групи учнів, заняття проводились за визначеним розкладом, по п'ять двогодинних лекцій на тиждень.

Проте труднощів у новоствореній класі було чимало. Невистачало інструментів, матеріальна база загалом була слабким місцем, не було достатньої кількості грошей, оплата була вельми низькою, 2-3 крб. на місяць, що становило 27 крб. за навчальний рік (у той час як за навчання у фортепіанній класі платили 100 крб., а за відвідування оперної класи — 125 крб.). Учні бандурної класи були переважно дітьми бідних людей з робітничих кварталів. "Учні "копійками" зносять свої дачки кобзареві" — писав Лисенко.¹⁴ Школа не отримувала від цієї класи ніякого прибутку, а навпаки допомагала: надавала безкоштовно приміщення для занять, грошові дотації тощо.

І все ж, класа бандури поступово чисельно зростала: у січні-лютому 1908 року в неї вже займалось 17 учнів. Заохочуючи своїх учнів до кобзарського мистецтва і пропагуючи інструмент серед міського населення, паралельно із проведенням занять у школі, Кучугура-Кучеренко дає ряд сольних концертів в товаристві "Просвіта".

Класа бандури в Музично-драматичній школі Лисенка проіснувала лише два роки і була зачинена. Причин цьому було кілька: в першу чергу брак коштів, по-друге відсутність не лише традицій, але елементарного досвіду подібних занять. І, врешті, до класи потрапили випадкові учні, які, переважно, були абсолютно непідготовлені до серйозних музичних вправ, і не завжди розуміли серйозності поставлених перед ними завдань. "Вони думали трень-брень, посидів годину та й навчився. Ні голубе, се таке діло, що до його треба терпіння, довшої науки, хисту", — говорив Кучугура-Кучеренко.¹⁵

Не зважаючи на короткий термін існування, все ж таки 21 березня 1909 року у святковому концерті, яким Музично-драматична школа вшановувала роковини Т. Г. Шевченка, брали участь 5 учнів першої в історії української музики класи гри на бандурі.¹⁶

Із численних листів ми бачимо велике прагнення Лисенка піднести бандуру на професійний рівень. За ініціативою Хоткевича, що у 1912 році повернувся на Східну Україну з еміграції, Лисенко вирішує відновити

12. Ф. Лавров "Славетний кобзар". К; "Музика" ч. 4, 1978 р.

13. Газета "Рідний край", листопад 1907 р., Київ.

14. "Листи". К; "Мистецтво", 1964 р., ст. 399-400.

15. "Лисенко" у спогадах сучасників. К; "Наукова думка", 1965 р., ст. 158.

16. Газета "Рада". К; 24 березня 1909 року.

бандурну клясу. Цього разу посаду викладача мав зайняти Гнат Мартинович Хоткевич, музикант-інтелігент, про якого так довго мріяв Лисенко. В листі до М. М. Дацька композитор пише про згоду бандуриста викладати у школі: "Добродій Хоткевич вже підготував і видав підручник для вивчення гри на бандурі, має хист, знання інструмента і володіє технікою гри, має репертуар".¹⁷

Передчасна смерть перекреслила пляни Миколи Віталійовича. Проте його внесок у справу відродження та розвитку кобзи-бандури не залишився без наслідків. Справжній ренесанс бандурного мистецтва спостерігаємо в перше пореволюційне десятиріччя, коли коротка доба української державності дала потужний поштовх подальшому духовному розквіту нації.

У 1918 році засновується перша в історії української музичної культури капеля бандуристів, яка за короткий час провела понад 300 концертів. До 1927 року на Україні виникло понад 10 кобзарських капель, багаточисленні кобзарські гуртки.

В 1925 році організовується Полтавська капеля бандуристів під керівництвом В. Кабачка, а згодом Хоткевича. Того ж року* Київська та Полтавська капелі злилися в Першу зразкову капелю бандуристів на чолі із М. Михайловим.

А у 1927 році при Харківському музично-драматичному інституті відкривається перша в історії України професійна кляса бандури, яку очолив Хоткевич.

Високий рівень виконавства та різноманітні форми професійного навчання свідчили про якісно новий етап кобзарської справи в Україні. Однак, її подальший розвиток був жорстоко перерваний трагічними подіями репресій тоталітарного режиму, спрямованими на фактичне знищення національної культури.

17. "Листи". К; "Мистецтво", 1964 р., лист ч. 350.

* Тут автор помиляється, бо ці капелі злилися 1935 р. Пор. У. Самчук "Живі струни", ст. 106; Л. Яценко "Державна заслужена капеля бандуристів Української РСР", ст. 27 (прим. ред.).

Л. М. Черкаський в музеї між своїми бандурами.

ЛАЗАРЕНКО СЕМЕН СЕМЕНОВИЧ

13.4.1897—1985

В березні місяці 1985 року на 89 році життя помер найстарший кубанський бандурист, один з ініціаторів заснування чоловічої капелі бандуристів станиці Канівської (1923—1943), її незмінний староста, замісник і права рука художнього керівника капелі Жарка С. С., соліст-бас, актор-аматор, ведучий-декляматор — Семен Семенович Лазаренко.

Бандуру, зроблену знаменитим майстром музичних інструментів і гравером по металу О. С. Корнієвським, Лазаренко не випускав з рук на протязі шестидесяти років.

Коли я одного морозного дня зайшов у його невелику харківську кімнату, то, замість прибитого роками дідуся, застав козарлюгу богатирської статури, коренастого, широкоплечого з великими сильними руками споконвічного хлібороба-воїна з ясным проникливим поглядом. Він нагадував собою столітнього дуба-велетня, якому немає ні впину, ні зносу.

Кобзар мав тверезий, світлий розум, стійкі здорові переконання, оптимістичний, життєстверджуючий характер. Це була людина велечезної моральної сили, яка мислить масштабно, глобально, по-державному. Минуле й сучасне становище оцінює, опираючись на споконвічну народну мудрість, власний величезний життєвий досвід, вроджене інтуїтивне відчуття життєвої правди.

Народився бандурист 13 квітня 1897 року в станиці Канівській на Кубані в сім'ї козака-хлібороба. Його батько Семен, дід Давид та прадід Юхим були нащадками славного козацького роду Лазаренків, пращури яких після зруйнування Запорізької Січі не схилили горді чубаті голови в кріпацькому кормигу, а в числі нескореного запорізького лицарства пересилились на вільні землі за Дунай та на Кубань.

В 1910 році Семен Семенович закінчив три класи п'ятикласної російської станичної школи ім. Т. Г. Шевченка (у військовому білеті — 5 клас записано зі слів Л. С. С.) і пішов допомагати батькам в господарстві. В час Першої світової війни в 1916 році був мобілізований в діючу царську армію. Воював на Кавказі на турецькому фронті в п'ятому стрілецькому батальйоні в ролі стрільця. Звільнений з армії в 1917 році "по хворобі". А в період Другої світової війни з 1942 року Семен Семенович — рядовий 2-ї стрілецької дивізії 56 Армії, яка тримала оборону в передгір'ї Кавказу. "Виразив усі гори. А де ми стояли фашисти не просунулись ні на крок". Визволяв міста Сочі, Новоросійськ, Феодосію, Сімферополь та Севастополь. Учасник Керченсько-Феодосійського десанту. Тричі поранений. Нагороджений орденами і медалями. Після

звільнення Севастополя в 1944 році Лазаренка, як старшого віком, демобілізували і направили на відбудову Харківського тракторного заводу. Працював бухгалтером і, за станом здоров'я, різноробочим. Закінчив 10 клас вечірньої загальноосвітньої школи. З 1957 року на пенсії.

Був двічі одружений. Перша дружина Ольга Іллівна Малько, від шлюбу з якою було двоє дітей, евакуювалась і повернулась в станицю через 15 років. Подружжя не зустрілось. В другому шлюбі з Олександрою Іванівною Гребенюк народився син Валерій.

Зустріч з кобзарем Кононом Петровичем Йорже в 1919 році з станиці Челбасської, який давав сольовий концерт у Канівському Вищому початковому училищі, справила на майбутнього бандуриста величезне вражіння і зродила любов до кобзарського мистецтва на все життя.

Друга зустріч з бандурою, якою досконало володів Степан Сергійович Жарко (1877—1943) відбулася у 1923 році. С. С. Жарко був високоосвіченим музикантом. Він закінчив трьохрічне музичне училище при симфонічній оркестрі Кубанського козацького війська по клясі клярнета і скрипки, грав в оркестрі з 1894 по 1909 рік, пройшов школу диригентів. Повернувшись з Катеринодару в станицю, працював викладачем музики та співав в школах, диригентом в старій церкві, керував, ним організованим, аматорським драмтеатром (фото 1914 року) й симфонічною оркестрою у вищому початковому училищі, світським хором. Захопився бандурою в 1904 році, працюючи артистом симфонічної оркестри, мав 4 бандури (П. М. Смолки, Г. І. Гусара і, 2 О. С. Корнівського), грав до 1943 року включно.

Перші уроки гри на бандурі Семен Семенович одержав у С. С. Жарка. Грав на його бандурі роботи Г. І. Гусара, а потім придбав власну. Володіючи добре нотною освітою, працював самостійно. Його приклад наслідують і менші брати Володимир та Дмитро. Стихійно утворюється тріо бандуристів-братів. "Посипалися" запрошення на виступи. Перші концерти дали в школах ім. Т. Г. Шевченка, В. І. Леніна, клубі колгоспу "Більшовик". С. С. Жарко зацікавився цим почином і запросив братів у станичний клуб для репетицій. До тепер, уже квартету, почали приєднуватися і інші бажаючі — це були хористи з церковного і світського хорів. Утворюється капеля, перший виступ якої відбувся в Народному будинку станиці. Цей виступ колективу прийняли з величезним захопленням. "Слухачі були дуже і дуже задоволені нашим виступом і нашою програмою!" (Із листа В. С. Лазаренка з 25 березня 1985 року).

В склад капелі входили:

1. Бриж, Семен Федорович	9. Ладик, Яків Степанович
2. Бочка, Захар Іванович	10. Лазаренко, Володимир Семенович
3. Бочка, Егор Іванович	11. Лазаренко, Дмитро Семенович
4. Гринь, Іван Йосипович	12. Лазаренко, Семен Семенович
5. Дорошенко-старший	13. Матвієнко, Григорій Семенович
6. Дорошенко, Яків Петрович	14. Пономаренко
6. Жарко, Степан Сергійович	15. Смолка, Прокіп Минович
8. Іщенко,.....Якимович	16. Шемет, Пантелеймон Петрович.

Спочатку бандури, за прикладом Жарка, аматори замовляють в Олександра Самійловича Корнієвського по пошті. О. С. Корнієвський зробив першу бандуру в 1906 році, ще тоді коли навчався в ремісничому училищі. Згодом він працює над удосконаленням улюбленого інструменту все життя. Сам був вправним бандуристом і педагогом. Перші бандури Чернігівської фабрики були зроблені за його зразками при його безпосередній участі. Кожний його новий інструмент, як правило, не повторював попереднього і являв черговий ступінь в пошуках досконалости... При чому, майстер враховував побажання замовника, якщо вони, звичайно, не йшли всупереч його творчим принципам, Так, наприклад, Семен Семенович, замовляючи в 1927 році другу бандуру, просив, щоб вона мала три октави хроматичних приструнків і ніжку, як у віолончелі. Таку бандуру з монограмом на грифі він одержав, на якій і грав до кінця життя. ("Коштувала 100 карбованців — коли ходили червінці").

Настроєна вона в тональності фа-мажор. Має 14 діятонічних басів від Сі-бемоль контроктави до "ля" малої октави і 37 приструнків від "фа" малої до "фа" третьої октави. При потребі бандура перестроювалась переважно в тональності До-мажор та Сі-бемоль мажор в залежності від ладу, в якому природно звучав той чи інший твір.

С. С. Жарко, замовляючи в Корнієвського другу бандуру, побажав щоб дека була пофарбована на темний колір. Майстер погодився на експеримент і покрити дека байцем — чорно-бронзовим розчином. Учасники капелі такий колір не удобрили і подібних замовлень ніхто більш не робив. Бандури Корнієвського були досить великого розміру, грушеподібної форми, зроблені з горіха. Мали приємний світло-жовтий колір, покриті безбарвним лаком. Вони добре звучали і милували око досконалістю форми. Але постійно користуватись їх замовленням було і дорого і не зовсім зручно, а потреби на інструменти постійно зростали. При чому, за прикладом канівців появилися бажаючі придбати бандури і заснувати капелі і в інших станицях. Коли, наприклад, канівська капеля давала концерт в Криловській станиці, то керівник станичного хору дякуючи за концерт сказав: "Ми в себе теж повинні зробити капелю!" — згадує Володимир Семенович. Отже назріла необхідність робити бандури на місці.

Семен Семенович звертається з цією пропозицією до станичного столяра Прокопа Миколайовича Смолки (1896—1948), який на той час на вулиці Красній мав власну майстерню. Одержавши згоду, Семен Семенович робить плян, беручи за зразок бандури О. С. Корнієвського. У виготовленні першої "своєї" бандури брали участь майже всі капеляни. В околиці станиці спиляли старезну грушу "в обхват", тобто товсту, розпиляли і цілу зиму сушили на печі. Коваль Супрун зробив металеві "ложки" для видовбання спідняка. Семен Семенович знайшов і зняв з якоїсь давньої будівлі стару ялинову дошку без сучків з дрібними прожилками на деку. ("З прямослойними сосонками рівенькими-рівенькими" — це Дмитро Семенович). Без дозволу батька зняв ("украє") з косарки бронзо-

вий "кулак" — важиль, який підтримував крило. Станичний коваль Супрун відлив і викував приструнник, струни виписували з Москви домрові "на шовку".

Як вдумливий майстер Смолка не йшов сліпо за зразками Корнієвського, а намагався внести і свій вклад в акустично-декоративне рішення інструменту. Він випробував інші породи дерева, приструнники виливав бронзові, на подвійній голівці грифа баци ставили на металеві кілки, а збоку, для досконалости форми зберігали дерев'яні кілочки, як декор.

Першу бандуру Прокіп Миколайович зробив для себе, другу для сина, а потім почав робити інструменти канівським бандуристам та виконувати замовлення з інших станиць.

В Дмитра Семеновича Лазаренка зберігалася одна з бандур П. Смолки, яку власник подарував авторові цих рядків для Громадського музею кобзарського мистецтва Криму й Кубані при Ялтинському педучилищі. В середині корпусу є етикетка з написом: "Прокіп Минович Смолка. Станиця Канівська. 23 січня 1929 р."

За спогадами братів Лазаренків у Канівській станиці було ще декілька майстрів-самоучків, які теж намагалися робити бандури. Один, експериментуючи, робив спідняк з тополі. Але звук того інструменту був "дерев'яний, не дуже хороший". Хоч ці майстри і не внесли нічого істотного в розбудову бандури, як інструменту, але їх наявність ще раз красномовно свідчить про популярність кобзарської справи в 20-30 роки на Кубані. Прокіп Смолка дивився на свою працю, як на високе мистецтво, як на творчість. В ній він знайшов своє справжнє покликання служити громадським ідеалам. Його бандури відзначались добрими акустичними якостями і мали досить досконалу високохудожню форму. Він ніколи не зупинявся на досягнутому і перебував в постійному творчому пошуку. Радився з старими кубанськими бандуристами (О. Обабком, К. Безщасним), неодноразово консультувався у визначного кобзаря і майстра бандур Кузьми Павловича Німченка (1899—1973), одна з бандур якого зберігається в кобзарському музеї Ялти.

К. П. Німченко, до речі, неодноразово, як згадують брати Лазаренки, виступав, як сам, так і дуетом з бандуристкою, в станиці Канівській. Таким чином П. М. Смолка в наслідок своїх старань і свідомого ставлення до своєї праці зробив і свій посильний вклад в удосконалення і розповсюдження бандури кубанського регіону.

Наявність свого станичного майстра мала велике значення для розбудови капелі. Вона з успіхом росла численно в міру виготовлення нових інструментів. Крім того необхідний був догляд та кваліфікований ремонт інструментів, удосконалення старих моделей, якщо цього вимагав художньо-технічний ріст виконавців. (Наприклад, на стару діятонічну бандуру О. Корнієвського Смолка поставив півтони).

Капеля була чоловічою. На запитання, чому в капелі не було жінок, Семен Семенович відповів: "Жінкам було не до бандури. Робота, сім'я, дім. В хорі що? Поспівав, та додому, а бандуристові треба багато грати..." А діти грали? "Це ж було нове. Ми тільки починали. Треба було щоб б це

не затихало, а розвивалось, тоді б і діти пішли”.

Капеля, за порівняно короткий час набула гарну мистецьку форму насамперед завдяки тому, що нею керував висококваліфікований музикант, і що в ній брали участь хористи церковних і світських хорів. Церковні хори, як відомо, існували здавна. Канівська станиця, заснована в 1794 році і була відмінною школою виховання грамотних хористів. Помимо цього ”Станиця Канівська була дуже співучою. Народ наш співав спокон віку. Було зійдеться 5-6 чоловік і вже співають. Та як співають? Тепер їх тягнуть — не хочять. Як епоха людей калічить!” (Це Семен Семенович).

Молодь завжди співала вечорами на вулиці. І як відзначив чеський вчений Людвиг Куба, який побував на Україні в етнографічній експедиції ще до революції, що вечірній пейзаж на Україні не мислимий без гуртового співу. Співав куток, вулиця, село. Співала вся Україна від Кавказу аж за Карпати...

В станиці на той час було три хормайстри-диригенти, які з успіхом працювали з церковними і свідськими хорами. Це старий диригент Сидоренко, який вчився хоровому мистецтву в Катеринодарі і Києві. Мав музично обдарованих талановитих дітей. Донька, актриса театру, мала гарний голос величезного діапазону. Співала в театрі й церкві. Син — бас. ”Померли. Війна, революція всіх прибрала”. Другий диригент — Яків Титович Гринь — в Тбілісі одержав музичну освіту, керував хором намісника Кавказу Воронцова-Дашкова, відслужив армію, повернувся додому в станицю, працював диригентом в новій церкві і керував світським хором.

С. С. Жарко був диригентом в старій церкві...

З числа хористів були визначні співаки. ”Багато-багато було співочих людей. А тепер покоління не те!” — це Семен Семенович.

Додир Захар Евсеєвич (страший за Семена Семеновича років на 10) — бас-октава з хору Давидовського. Високий, понад 2 метри ростом, комічний, вусатий. ”Як гаркне, то й не встоїш коло нього”. Заспівував в хорі жартівливу народню пісню ”Ярема”.

Хори були мішані і як правило чотириголосні. Співали виключно з нот. Розучували й виконували не лише українські народні пісні, а й великі твори М. Лисенка, К. Стеценка, О. Кошиця, Гр. Давидовського, П. Ніщинського, Д. Бортнянського, Березовського, Веделя...

Причому, число учасників та якість хорового звучання значно зросли після революції.

”А тепер”, — нарікає Семен Семенович, — ”і хори є, та спід спуду не появляються люди-співучі. Чи тепер епоха голосів не родить?”

Отже, учасники капелі були музично підготовленими, з добрими голосами і чи не головне: ”Це добровільна штука, ніхто нас не забов’язував. Це було велике бажання, а потім ми молоді були, енергії багато було”. (Це Семен Семенович). Дуже важливе місце в успіхах капелі Семен Семеновича відводив вокально-хоровій культурі. ”Ми добре співали, а спів не зробиш за год, він кувався довго...”

Репетиції капелі проводилися в станичному клубі зимою 3-4 рази на

тиждень. Працювали по 2-3 години. Приходили з власними бандурами. Але основна робота по розучуванню на бандурі творів проводилася самостійно дома. "Цілий день на полі", — згадує Володимир Семенович — "а нічю при каганці з бандурою". Наполегливість цих людей була дивовижною: "Я й сам гриз, просто гриз, просто гриз музичну грамоту, просто зубами гриз!" — це Семен Семенович. "Дома грали багато!"

Репертуар підбирав та розписував переважно для двох бандур С. Жарко й перша бандура вела мелодію — друга акомпаньямент. При складанні концертних програм враховувалися побажання та пропозиції всіх капелян. Бандуристи-солісти компонували власні програми самі, в залежності від голосових даних, технічної вправності та артистичного обладнання. Домінувала в репертуарі капелі українська народна пісня, часто співались пісні кубанського регіону, такі як "Ти, Кубань, наш рідний край", "Дарувала нам цариця", "Тиха Кубань".

До речі, ці пісні помістив у хорову сюїту "Кубань" Григорій Давидовський, а на рукопису, 1927 року написав: "Текст і мелодії народних пісень — від Івана Феофиловича Галкіна, Василя Васильовича Василевського (м. Тихорецьк на Кубані), Дмитра Даниловича Загорулька та Івана Григоровича Савченка (станція Канівська на Кубані). Котрим і приношу сердечну подяку" Г. Д.

Постійно виконувалися пісні на слова Т. Г. Шевченка: "Реде та стогне Дніпр широкий", "Заповіт" та інші. Жартівливі кобзарські: "Киселик" (А мій милий захворів), "Химеричка", "Про Ярему", "Про Адама та Еву"... Історичні, козацькі, чумацькі, народна інструментальна музика: "Як ушкварим кубанського козачка, то тільки пил стовпом!" Це Василь Семенович. Залюбки виконувалися кавказькі танки: "Лезгінка", "Шаміля", "Кабардинка".

В концертну програму обов'язково включалися тогочасні сучасні пісні "Ми ковалі — червона молодь", "Вирушає трактор в поле", "Невідомий борець" та інші. Всього в репертуарі капелі (разом з індивідуальним репертуаром бандуристів-солістів (налічувалося понад двісті творів, більшість з яких (тексти) записані Семеном Семеновичем та Володимиром Семеновичем. Були спроби і власної творчості. Жарко С. С. написав "Легенду" — літературний текст зберігся, пісні "Про Ярему", "Про Адама та Еву", "За гори сонце закотилось" на нашу думку теж походять з Канівської станиці.

Костюми виготовляли своїми силами. Українські сорочки вишивали дівчата з хору. Чоботи, штани були звичайні. ("На шаравари не вистачало грошей"). Бешмети пошив С. С. Жарко, який ще був і добрим кравцем. Це верхній чоловічий одяг, строчений на ваті, ще називався "контуш".

Перші виступи капелі, як уже говорилося, відбулися у своїй станиці, а згодом по всьому Канівському району. Суспільна роля капелі особливо зросла в період ліквідації неграмотності. Її скрізь запрошували, радо приймали. Капеля мала свої афіши, видрукувані в типографії, білети. По районі концерти були платні: 25-30-50 копійок. (Д. С. сказав 20 к.). Діти пускались безкоштовно. Частина придбаних коштів віддавалась в фінвідділ

— решта йшла на розбудову матеріальної бази капелі. Замовлялись бандури, металеві кілочки, підструнники, струни. С. С. Жарко за роботу в капелі зарплату не отримував — жив з диригентства. На гастролі іздили підводами. "Везе нас брат Йосип", — розповідає Володимир Семенович, — "Зима. На вулиці завірюха. Мете снігом — світа білого не видно. Думаєм: чи будуть люди? Приїхали. Брат пішов по селі, розклеїв афіші. Вечором повний клюб. Дуже апльодували".

В станиці Привільній: "Ви з Києва приїхали? А канівчани як узнають, що концерт бандуристів, то бігом біжать! А бувало на сцені так холодно, що й руки задубіли, співати важко, а народу битком набито!"

Виступали в Новомінську, Чолбаській, Придорожній, Привільній, Батуринській, Олександрівці, в радгоспі "Кубанський степ", колгоспі ім Орджонікідзе, — по всьому районі.

Концертні програми складались з 15-20 точок капелі плюс виступи бандуристів-солістів. Нерідко в одній і тій же станиці давали по два концерти в день...

Програму вів Семен Семенович та Пономаренко, який керував духовою оркестрою станиці і грав на бандурі. С. Ф. Бриж, крім сольових виступів, як бандурист, відзначався і як пристрастний пропагандист-декламатор творів Т. Г. Шевченка.

"Був такий час", — констатує Семен Семенович, — "що бандура на Кубані успішно розвивалась. В Краснодарі цією справою займалися студенти! Вони і нам давали поштовх". В капелі бажаними гістьми були станичний Василь Рідкобородий та його друг Михайло Оріх — студенти Краснодарського сільськогосподарського інституту (1929—1934). Це популярні на той час в Краснодарі бандуристи. Вони систематично виступали на прилюдних концертах, які передавалися по міському й крайовому радіо. Хлопці мали гарні голоси, досконало володіли бандурою і своїм мистецтвом. Мали позитивний вплив на учасників канівської капелі.

Великий вплив на організацію і формування мистецького обличчя капелі мав один з самих талановитих і продуктивних кобзарів Кубані Конон Петрович Безщасний. Ровесник і колега С. С. Жарка з Катеринодарської симфонічної оркестри, скрипаль за професією — вони разом прилучилися до кобзарського мистецтва на початку ХХ сторіччя під впливом полтавського кобзаря Григорія Кожушка. При зустрічі у 1926 р. Безщасний вразив Жарка високим професіоналізмом та виконавчою культурою. Ще сильніше враження справив він на учасників капелі. Між ними зав'язалася творча дружба, яка тривала довгі роки.

На капелю мали вплив і інші визначні бандуристи-солісти, такі як Німченко, Обабко та інші. Впливи були обопільними.

Капеля мала велику популярність. Слава про неї гриміла по всій Кубані. Про її роботу і роль в громадському житті доповідали і звітували партійні й державні працівники в райкомі та крайкомі партії. Про неї добре знали в Краснодарі й Києві. В останні роки перед війною налагоджувалися зв'язки канівців з Державною капелею бандуристів УРСР. Капеля запрошувалася на творчу зустріч з київськими бандуристами. До

поїздки ретельно готувалися. Працювали над новими творами, зокрема розучували знаменитий твір П. Ніщинського "Закувала та сива зозуля" (соліст Григорій Семенович Матвієнко). Програму апробували на виступах.

"Коли нас запрошували в Київ, то ми старалися, щоб наша капеля грала ритмічно й технічно, щоб не соромно було себе показувати. Домовлявся Жарко, але щось не получилось. Що за причина була, якась заковика..." Це Семен Семенович. Воєнна гроза перешкодила поїздки.

Капеля, як і всякий самодіяльний колектив, за період своєї майже двадцятирічної історії переживала часи бурхливого розвитку і застою, але майже не припиняла своєї концертної діяльності і лише Друга Світова війна була фатальною для її історії. Всі бандуристи пішли на фронт, а повернулися лише брати Лазаренки та П. П. Шемет.

Брати продовжували виступати. Володимир Семенович в дуеті з дружиною Вірою Хомівною, Дмитро Семенович з своїми дітьми: двома синами і трьома дочками. Він грав і співав, а вони "співали злагоджено". Їх запрошували на колгоспні урочистості, сімейні свята, у школи станиці. Обидва брати після війни придбали собі нові бандури фабричного виробу. Але старість прийшла й до них.

Бурхлива діяльність Семена Семеновича не вичерпувалася участю в капелі. Він досить успішно працює і як педагог. У нього, крім братів, брали лекції ("цілу зиму ходили") п'ятдесятилітній козак Дорошенко, "який дуже-дуже хотів грати, але роки не ті", та другий станичник Шемет Пантелеймон Петрович (1905—1984). Шемет успішно оволодів мистецтвом гри й співу на бандурі, став провідним солістом капелі, одним з активних її учасників. У 1932 році зголосився на Далекий Схід в м. Владивосток. Працював у порті і постійно виступав як соліст-бандурист та в складі різних кобзарських ансамблів. Виступав у багатьох містах Далекого Сходу, в тому числі, крім Владивостока, в Хабаровську, Комсомольську-на-Амурі, Сахаліні, селах і містах Зеленого Клину. Після участі в Сталінградській битві став артистом-бандуристом Українського військового ансамблю пісні і танцю Лідії Чернишової і проходить з бандурою Прокопа Смолки Іран, Польщу, Румунію, Чехословаччину, Угорщину, Австрію, Німеччину, виступає в кращих концертних залах столиць цих країн. Після війни працює в Києві в Республіканському радіокомітеті, державній капелі бандуристів, Українському народному хорі та цілому ряді філгармоній УРСР, РСФСР, Казахстану. Після відходу на пенсію (1965) гастролює на Алтаї у складі ансамблю бандуристів Семена Даниловича Бойка.

Семен Семенович, як і його визначний учень, гастролює в 1932—33 роках в Таджикистані. Працює в столиці республіки Душанбе при Раднаркомі інструктором по сільському господарстві. Виступає як бандурист-соліст у складі концертної бригади з артисткою-співачкою та піяністкою Ленінградської держфилгармонії. "В Душанбе грав на радіо щодня", — згадує бандурист. Брав участь у концерті перед делегатами чергового партз'їзду республіки, де виконував: "Реве та стогне Дніпр широкий", "Стоїть гора високая", "Ой під вишнею, під черешнею", "Старий кінь, а

нова бричка” (“Химеричка”), “Славное море священный Байкал”.

Великим успіхом користувалися виступи концертної бригади на Вахшбуді. В той час на річці Вахша будувалася гідроелектростанція руками робітників з майже усіх союзних республік. З Кургантюбе (“село, яке все в землі”) привезли піяніно і розпочали концерти, які мали велике значення на новобудові. Тут, як згадує бандурист, він переграв і переспівав увесь свій величезний репертуар, вів програму концертів та деклямував твори Т. Г. Шевченка.

На цих гастролях С. С. Лазаренко “заробив 25 тисяч карбованців, за рахунок яких довго жив...”

Розповідаючи про бандуриста С. С. Лазаренка не можна пройти мимо ще одної грані його обдаровання, яке в ті часи теж розквітло на повну силу. Тоді в станиці кипіло не лише хорове й кобзарське мистецтво, а з не меншим успіхом процвітала й аматорська українська драма. Режисером драмтеатру були директор школи ім. Т. Г. Шевченка Майдибура та С. С. Жарко. Ставили український класичний репертуар. Семен Семенович віддає перевагу ролям у творах на історичну тематику і обов’язково виконує персонажі з бандурою: в опері П. Гулака-Артемовського “Запорожець за Дунаєм” (до речі Іван Карась теж належав до його улюблених ролей), “Назар Стодоля” та “Невільник” Т. Г. Шевченка та інших.

Працюючи на Харківському тракторному заводі, кобзар не розлучається з улюбленим інструментом. Чарує своїм мистецтвом робітників та службовців заводу, являється бажаним гостем в клубах та Будинках культури робітничого міста, дає концерти в палаці піонерів та загально-освітніх школах, школах робітничої молоді та ремісничих училищ. “Грав там де запрошували!” — пояснює Семен Семенович. Останній свій концерт він давав авторові цих рядків 24 і 25 грудня 1984 року в себе дома. Голос уже не завжди його повністю слухався, але бандурист ще міг продемонструвати сліди феноменальної техніки гри, особливо акордової: “Прежде всего я люблю акорди!”... Репертуар його був воістину величезний. Він назвав, награв і наспівав 86 творів за неповні дві доби...

Семен Семенович помер вночі 13 березня 1985 року на 88-му році життя. В 1980 році він переніс тяжку двомоментну операцію на вилучення аденоми підміхурової залози, на яку багато років нездужав. (Уже в Харкові він вимушений був залишити роботу бухгалтера і працювати різноробочим через неї — щоб уникнути сидіння).

Десь після нового 1985 року у нього раптом (ні з сього, ні з того, як думали) піднялася висока температура. Викликали швидку допомогу. На ношах винесли до авта. Місяць він пролежав в лікарні. Рентгенівські знімки показали велике затемнення на нирках і сечовому міхурі. Операція була неминучою, щоб врятувати життя. Але після неї хворому довелося би до кінця днів ходити з пляшечкою. “Щоб я ходив з пляшечкою й смердів?!” — обурився Семен Семенович, — “ні за що в світі! Умирать буду! Випишіть з лікарні!” Його виписали. Пожив ще місяць і в ніч з 12-го на 13-те о першій годині ночі орлине серце найстаршого кубанського кобзаря зупинилося на вічно. Чуючи наближення свого кінця, він просив

рідних похоронити його на Кубані в рідній станиці Канівській. "Відвезіть мене в станицю. Там хочу вмерти!" — просив він дружину й сина. Але був настільки хворий, що останні не наважились вирушити з ним в дорогу. Похоронили на харківському цвинтарі.

Ще попросив повісити його портрет де йому було 40 років, на причільковій стіні кімнати.

"Та нехай висить над криваттю біля тебе", — просила дружина. "Я тобі приказую!" Настирливий був до кінця.

В лікарні з ним повелися необережно. Коли робили фотознімок, то поклали на холодну лаву, де він довго перележав і дуже перестудив нирки. Почалася дика біль. Він страшно ляв лікарів. Ветеран двох війн, суворий, мужній солдат до глибини душі обурила його байдужість, яка граничила з жорстокістю лікарів, сама професія яких зобов'язувала бути чуйним, милосердним...

На його бандурі, яку він 60 років не випускав з рук, грає 14-річня онучка Катерина Валеріївна, донька Валерія Семеновича від першого шлюбу. Після другого одруження у Валерії народилося два сини, які теж тягнуться до дідової кобзи...

Онучку вчив грати сам Семен Семенович в останні роки життя. Вона приходила до нього додому. Удвох грали й співали. В її голосі бриніла його кобзарська юність. Її успіхами він дуже тішився. Зараз вона відвідує ансамбль бандуристів при СШ, в якій вчиться. Нізащо не побажала розлучитися з дідовою бандурою. Мою пропозицію замінити її на нову фабричну, категорично відкинула: "Нізащо не розстануся з пам'яттю про діда!"

Відзначені капелою ім. Т. Шевченка в Детройті: Валентина Родак і Микола Чорний-Досінчук.

”НЕ КОЖНА ПІСНЯ ПОМИРАЄ...”

...Весняне свято. Писанкове свято. У Сумському художньому музеї, у відділі декоративно-прикладного мистецтва — писанкова виставка. Коли зійшлося гостей видимо-невидимо, коли вже погляд охопив усі майстерні витвори, і коли вже сказано теплих слів було немало, раптом зазвучала пісня. Голосна, під мелодію струн, під тихе здивування залу... Дужий голос розносив слова від серця до серця, і важко було думати про щось своє, бо звучало оце — про радість і скорботу людську, про красу і волю і силу козацьку. Господи! Скільки тих пісень знала наша земля! Скількох з кобзарського роду було страчено за ту невмирущу пісню. А вона ж жива!

Невдовзі славнозвісний кобзар Микола Григорович Мошик святкуватиме 30-річний ювілей своєї творчості. І як тут не схилити голову перед його талантом пісняра, кобзаря і талантом вистоювати у найтяжчі хвилини в житті. Довгих літ йому зичить і негаснучої снаги на творчій ниві.

Ці кілька запитань, які були адресовані відомому всьому світу кобзареві, залишилися з відповіддями. Але, на жаль, вони не можуть вповні розкрити увесь зміст життя творця. Тих ”фактиків” і фактів, які болять мистцеві, які несуть йому натхнення і радість стільки, що, певне, не вмістити у тоньеньку біографічну книгу. І все ж спробуємо розповісти людям про цього ?????? чоловіка.

— *Миколо Григоровичу, з вашої біографії відомо, що ви особисто знали кобзаря Євгена Адамцевича. Певне, з цього усе й почалося у вашому житті сходження до такого непростого творчого рубежу?*

— Так, це зіграло роль не останню. Народився я у війну — у жовтні 1941 року — у м. Ромни Сумської області. Хлопчаком бігав слухати Євгена Адамцевича, де він співав своїх пісень на відомій ярмарковій площі (кому не відомо, що м. Ромни — місто багатих ярмарків, ще Іллінських у давнину). О! Як він співав! І як вигравала в його руках кобза! Це і було те насіння, яке посівало...

Уже по війні у школі був ансамбль бандуристів. Мене записали до Роменського народного хору. Отам випала нагода спілкуватися з відомим актором Степаном Йосиповичем Шкуратом. І сказав якимось він: ”Знаєш, хлопче, є у тебе талант. Вчитися тобі треба...”. І зібрав, що міг на дорогу до Києва. ”Їдь. Там кобзарську студію відкривають”.

І досі не можу без хвилювання згадувати цю мить, коли мені, ніби наказ, прозвучало: ”Їдь і вчись!”. Степан Шкурат ще батька мого пам’ятав, ще голос його пам’ятав, ще його пісні. І вже як би не було мені тяжко вчитися через матеріальні нестатки, щоправда Степан Шкурат став ніби моїм хрещеним батьком: допомагав, чим міг, я завжди пам’ятав, що, може, цією своєю наукою і своєю піснею продовжу славний родовід земляків...

То був рік 1962-й. Нас, майбутніх кобзарів, набрали групу — 25 юнаків. На перше посвячення у студійці прийшов сам міністр культури Ростислав Бабійчук... Навчатися потрібно було наполегливо, хто хоч раз спробував гри на бандурі чи на кобзі, знає, як це. І викладач у нас був чудовий, однак строгий — Перекоп Іванов...

Потім доля зводить мене з дружиною Хоткевича — Платонідою Володимирівною. Був з нею на зустрічі в одному з львівських товариств. І досі пам'ятаю її вдумливий, замріяний образ, якесь шепотіння. А потім, коли ми розговоритися, вона витягла брошурку Хоткевича і підписала. А з роками мав нагоду познайомитися і з донькою Хоткевича Ганною. Це, образно кажучи, і було тим насінням, яке закріплює дух. Тобто саме знайомство мало вплив на творчу діяльність. Не можу похвалитися, що з роками ті зв'язки не розгубили тепла, однак сам дух творчості набрав сили. І вже через багато-багато років приїздила на Україну із-за кордону Ганна Хоткевич. Вона мешкає у Франції. Навчає там колискових пісень. Виявляється, то особлива наука.

— *Миколо Григоровичу, якимось на одній із зустрічей Ви розповідали, що Ваш улюблений герой Байда. Чому саме у творчості кобзарській він посідає таке почесне місце?*

— У мене й інших гроїв улюблених багато, але цей і дійсно почесний, бо "Дума про Байду" навіває для мене ще й спогад зі студентських років.

— *Сьогодні Ви знаний усьому світу. Чи не лякає таке визнання?*

— Скоріше всього — бентежить. Нещодавно прислали мені теплого листа з Америки, з Всесвітньої школи кобзарського мистецтва. А до листа вкладено журнал "Бандура", де є і моє фото та короткий екскурс в історію кобзарського мистецтва. І це, знаєте, хвилює, а взагалі кожен пісню виспівати, правдиву пісню — то нелегко. Чому нас, дужих молодих кобзарів, з 25 лишилося тільки двоє?! Та тому, що життя виховувало нас, корчувало з коренями. Пригадую: коли вступав на навчання, то в перший же день професор мовив: "Навчайтеся, бо це вам на все життя хліб з маслом і чаєм". О! Як би то він знав, що частіше нам бувало без масла.

— *Миколо Григоровичу, кажуть, що у Вас якась особлива бандура?*

— Може, і правду кажуть, бо бандуру ту подарував мені Іван Михайлович Скляр, відомий майстер. І за такою бандурою — майбутнє у кобзарському мистецтві, бо бандура поєднала в собі способи виконання як київський, так і харківський.

— *Чи не втомлює Вас така робота — постійно брати участь у святах, концертах, постійно йти, так би мовити, на суд до люду?*

— Відчувається бажання зробити цей світ добрішим, людянішим, бо недаремно говорять, що пропущене через серце має сильне горіння. У Києві був на форумі українців, на фестивалі "Оберіг", на святі "Злука" у Львові, на святі міста в Коломиї був. Пригадую: співав тоді пісню "Вставай, Україно, вставай" на вірші Дмитра Павличка. У самого на очах виступали сльози. І потім бачу: на другій строфі весь зал встав, ніби по команді... От яку силу має пісня.

— *Миколо Григоровичу, чомусь кобзарська творчість в уяві завжди*

асоціюється з походами кобзаря по краю. Чи багато вами сходжено? Саме сходжено, а не об'їжджено.

— Що ж, багато довелося ходити. Бо кожна пісня, записана з чужих уст, має свою історію. І, перш, ніж співати, потрібно знати ту історію. Так, довелося чимало мені сходити, щоб сягнути суть пісні "Ой, по горі Ромен цвіте". Та що там я розповідаю. Про це вже навіть фільм, знятий на Роменщині. Названий він так: "Шевченківський торбан". Там теж звучить одноіменна пісня.

— *Миколо Григоровичу, хто сьогодні з ваших учнів, можна сказати, з вами на рівних?*

— У Києві — Анатолій Хащун, Світлана Сгорчак і артистка національного оркестру народних інструментів України Світлана Онищенко. А Тетяна Івченко є лауреатом республіканського та міжнародного конкурсів. Взагалі мої учні працюють на ниві відродження українського бандурного мистецтва у межах всієї України.

Віриться: його пісні житимуть довго, бо не кожна пісня помирає, бо з тих 25-ти молодих кобзарів, двоє ж вижили, винесли мистецтво кобзарське до нас, які б вірити не віяли. І лауреату республіканського музично-поетичного фестивалю "Запоріжжя-90", переможцю всеукраїнського фестивалю "Повстанські ночі" Волинь-92, нашому землякові кобзарю Миколі Мошику, у його 30-ліття творчої діяльності бажаємо нових пісень і довгого-довгого віку.

*Микола Г. Мощик,
заслужений кобзар Сумщини.*

МИХАЙЛО ТЕЛІГА

Михайло Теліга походив з Кубані з Ахтирської станиці. Батько його, станичний отаман, вчив від малечку сина джигітувати. І Михайло був тямущий до цього. Але від своїх братів відрізнявся великими успіхами в науці та співом у хорі.

Раз якось завітав до станиці відомий кубанський діяч — Безкровний. Гостюючи в отамана, потормосив за чуба Михайла й спитав: "А, ти, що вмієш?" — Хлопець подумав і вибрав те, що не всі вміють: "Співати".

— А на бандурі граєш?

— Ні.

— А ти б навчивсь?

І батько й мати не мали спокою поки не знайшли для малого і вчителя й бандури.

Коли прийшла денікінська мобілізація, Михайло — ледве 17-літній — зі своєю бандурою утікає до Києва, щоб стати в ряди української армії.

До останніх днів свого життя з гордістю згадував, як його слухав і хвалив в Києві Головний Отаман.

Відступ, бої, юнацька школа, знов бої — на бандуру не мав часу, а головне бійцеві ніяк з нею возитися. Врешті тиф ("отой проклятий тиф не дав мені змоги піти в другий Зимовий Похід") і дроти таборів інтернованих.

Тут Михайло Теліга вчиться і грає. Не одну чорну думку зіграла його бандура з чола товаришів. Не одного він піддержав. Від його гри й співу ніхто не плакав, як це часто буває при виступах "клясичних" кобзарів. Його гра, а зокрема спів, запалювали слухачів. Їм блищали очі, стискались п'ястуки, воля напружувалась до видержки й змагання.

Прага й Подебради — це не лише високі інженерські студії. Це поглиблення і повне розгорнення його мистецького таланту. Авраменко розкрив йому тайну українського танку: це високе мистецтво, а не етнографізм чи побутовщина. Михайло Теліга сам собі розкривав свій шлях бандуриста.

Він часто любив говорити на цю тему й взагалі був незвичайно проста й приступна людина, що не ховає ні перед ким свого знання і досвіду.

У Варшаві він був неодмінним учасником всіх українських імпрез та концертів. Спеціально тягнула його студентська молодь, що віддячувалась йому за це великим прив'язанням і любов'ю, як і його дружині Олені Телізі.

Кожен із нас студентів чув не одного бандуриста. Проте ми не чули в такому прекрасному виконанні ні "Запорозького маршу", ні "Гей, видно село", ні "Ой, літа орел, літа сизий". Це справді була українська героїка, що так нас підносила в цьому чужому середовищі чужої столиці. А він приємно й скромно посміхався, коли ми говорили йому це, бо так було в

Празі, Подєбрадах, так було за дротами таборів і в містах та містечках Галичини (на Волинь не пустила його польська влада), де він концертував кілька наворотами.

Михайло Теліга був мистець, що виховує і підносить, побуджує і скріпляє. Бо сам він був прикладом індивідуальності, прикладом вояцької вдачі. В ньому крилось гаряче українське серце, що шукало нових шляхів української духовости. Тому він був цілою душею в творчому середовищі своєї великої Дружини. Тому він клав нові шляхи на свому відтинку.

Хто сьогодні слухав високомистецьку капелю бандуристів Китастого, той може слабо розуміє заслуги Михайла Теліги. Але хто знає рівень концертів бандуристів тих давних часів, той знає, скільки нового вніс цей син кубанських просторів.

Коли в Західній Україні бандуристи бились у сітях невдалого наслідування Остапа Вересая, або намагались "модернізувати" бандуру додаванням дешевих ефектів балаганщини всяких "горобчиків" — тоді Михайло Теліга за ціну частої непопулярности підносив прапор поваги й героїчности виступів з бандурою.

Не плаксиве заводження — а героїзм нашої історичної традиції бренили в його співі. Не "веселеньке" трумкання, а боєві ноти маршу неслись з-під його тонких пальців. Його любов до високого в українській духовій спадщині, його велика віра в українську духовість проявлялись в його мистецтві. Бо таким він був і в житті.

Старших братів Михайла Теліги розстріляли банди Денікіна за участь в українському повстанні. Червона пацифікація Кубані — застала молодших братів в партизанських загонах, в балках і плавнях, де їм насипано могили. Михайла Телігу, на шляху шукання української найвищої Правди, убила куля німецького окупанта. Загинув в силі віку, як гинуть лицарі — з гордо піднесеним чолом. Котрась з бездонних могил Києва прикрила його тіло. Але українська земля скрізь йому пером, а душа його над соняшною Кубанською Україною.

Ансамбль бандуристок з Польщі.

НАМ ПИШУТЬ...

Микола Чорний-Досінчук

ГАЛИНА МЕНКУШ — ОДНА З НАЙКРАЩИХ БАНДУРИСТОК УКРАЇНИ

Під час мого двократного побуту в Києві, мені доводилось зустрічати чимало визначних бандуристів України. Серед них одне із перших місць, безперечно, займає Галина Менкуш.

Галина Менкуш виросла в українській патріотичній родині. Вона з дитинства стреміла до прекрасного, рідної пісні, яку вона все чула від своєї матері Ярослави Михайлівної. Але мати не тільки співала. Вона любила мистецтво, а її дім був повний різних вишивок.

Галина почала грати на бандурі, коли їй було дев'ять років. Саме тоді привела її бабуся до музичної школи, щоб вчилася у відомого і славного вчителя, Василя Герасименка, в класі якого пізніше закінчила Консерваторію ім. М. Лисенка. В ті часи дивились на бандуристів як на потенційних "націоналістів" і ворогів народу. Українські думи були витерті з репертуару і замінені думами про Леніна, Сталіна і жартівливими піснями про доярок і свинарок.

Галина дуже сумлінно вчилася грати на бандурі, попри те, що, несучи бандуру, чула на вулиці насмішки.

Твори багатьох українських композиторів, яких репресували, були знищені, а їхніх імен не можна було навіть згадувати (В. Барвінський, Г. Хоткевич та ін.). Тоді бандуристам доводилось розробляти техніку і майстерність іншими шляхами. Такі майстри, як Скляр і Герасименко виробляли нові конструкції бандур. Вони розширили діапазон, ввели хроматичну систему. Завдяки цьому можна було виконувати різноманітний репертуар. Здійснились мрії і задуми Г. Хоткевича і В. Кабачка.

Галина Менкуш вневдовзі створила жіночий вокальний репертуар для солісток-бандуристок. Її активна концертна діяльність ще у Львівській Консерваторії привела до творчого співробітництва з композитором Анатолієм Кос-Анатольським. Він написав і присвятив Галині такі твори, як: "Князівна Лебідь", "Козацькі могили", "Дума про золоті віки".

Закінчивши консерваторію, Галина працювала в Укрконцерті в Києві, а пізніше в українському хорі ім. Григорія Вірьовки. В Києві співпрацювала з композитором Федором Кучеренком.

Галина є автором таких ліричних пісень: "Тернова ружа", "Колискова", "Загаси білу ватру", "Осене, осене", "Сад любови", "Джерело", "Смерека". Це окрема сторінка Галини Менкуш у мистецтві бандуристів.

Перегортаючи сторінки архівних матеріалів Гната Хоткевича, натрапляємо на згадки, що бандура в руках жінок це не новина ХХ століття. Ще за цариці Єлизавети при царському палаці був ансамбль бандуристок. Також Г. Хоткевич, в переписі кобзарів ХІХ століття, згадує жінок, які були дружинами або дочками кобзарів. Він також згадує про ансамблі бандуристів-жінок у 1914 р. в Москві, а Микола Литвин у статті "Мурувати

свій храм” (журнал “Бандура” стор. 31-32) згадує про Антоніну Голуб — правнучку Остапа Вересая.

Галина — лавреат республіканського конкурсу. Ось як про це висловлюється Микола Гвоздь — народний артист України: — “Галина грамотний музикант, має прекрасні вокальні дані. Вона — єдина з-поміж усіх бандуристів, яка гідно продовжує і примножує кобзарські традиції”. Андрій Бобир, заслужений артист України, сказав про неї так: — “Досконало володіє інструментом, сильна вокалістка, одна з кращих вихованок Герасименка”. На думку самого Герасименка, “Галина Менкуш виявила себе зрілим віртуозом-бандуристом”. Її сольоспів під акомпаніємент бандури доказує нам, що вона — кобзарка з великою перспективою. Має прекрасний, сильний, великого діапазону голос-сопрано. Мені доводилось чути у її виконанні такі твори, як: “Буря на Чорному морі”, “Плач Ярославни” та ряд народних пісень: “Ой брате мій”, “Ой ненько” тощо. Г. Менкуш також озвучувала фільм “Пропала грамота”.

Соковито, як лісове джерело, звучать пісні у її виконанні. Бандура і пісня — нерозлучні посестри. Століттями вони йдуть поруч.

Цікаво ще згадати, що в класі професора С. Баштана Київської Державної Консерваторії ім. П. Чайківського 12 студентів і всі — дівчата, а разом 30 студентів і лише двох хлопців. Аналогічна картина у Львівській Консерваторії ім. Лисенка. В цілій Україні сьогодні нараховується 1208 дитячих музичних шкіл. Майже 80% тих, хто навчається грати на бандурі — дівчата.

Творчість бандуристки Галини Менкуш — це виразна сторінка в мистецтві бандуристів України. Її діяльність є не лише продовження довгої традиції жіночого вкладу в бандурне мистецтво, але й вписує нові сторінки до цієї важливої ділянки нашої культури.

Галина Менкуш.

К. НОВИЦЬКИЙ — ВИЗНАЧНИЙ БАНДУРИСТ УКРАЇНИ

Константин Новицький — сьогодні неперевершений бандурист Києва.

Продовжуючи традиції, багатогранність національного інструментального виконавства, збагнувши глибину душі бандури, Костянтин Новицький переконливо доводить, що їй доступні найскладніші твори композиторів-клясиків і сучасних авторів європейського масштабу.

Саме йому випала честь першому записати платівку, на якій бандура представлена не як акомпанюючий інструмент, а як сольовий.

Свій творчий шлях виконавець присвятив пропаганді бандури як сольного інструменту, і створив унікальну концертну програму.

Сподіваємось, що чарівне звучання бандури Костянтина Новицького знайде відгук і у нашому серці, і кожний почує щось рідне, довірливе в мові стародавнього інструменту, який пережив стільки лихоліть, і нині нагадує нам голосом минулих поколінь, що життя не скінчилось, що можна і слід сподіватись на кращу долю.

Будучи в Києві, я мав нагоду завітати до Костянтина Новицького в товаристві Галини Менкуш, однієї з найкращих бандуристок України. Почувши їх гру, я був зачарований.

Його тріумфальний виступ відбувся у програмі "Бандура любові" в республіканському Будинку органної та камерної музики 11-го березня 1993 року, організований міністерством культури України. Ця саме програма була повторена 17-го березня 1994 року у центральній "Українській Дім".

Ніякому іншому інструментові не довірили предки наші стільки душі і серця, стільки дум і чуттів, як бандурі. Мало того — кого так шанували в Україні, як кобзарів? Не випадково бандура стала духовним символом душі нашого народу.

Ну, а нині — хто він, кобзар? Яка роль бандури в електронну епоху?

Що можуть дати сучасникам древні струни?

Київські журналісти запросили Костянтина Новицького на бесіду до "Світлиці" і запитали його: "У вас за плечима понад три тисячі офіційних виступів на сцені. Як віртуоз бандури ви відкривали те, що не вдалося нікому. Скажіть, чи правда, що в умілих руках бандура може набувати мало не магічної, містичної сили?"

Він відповів: "Правда. Лише залежить те не від рук, а скоріше від душі музиканта. Один бандурист передає треньканням мелодію, інший ледь торкнеться струн, а ваше серце стрепенеться, оживе... Передбачаючи вогненну межу історичного майбуття, наші предки довірили нам свої найцінніші духовні набуток. На жаль, вже не доступна нащадкам бібліотека Ярослава Мудрого, поруйновано храми. Але пісня живе, живуть казки, легенди, перекази. Отож кобзарі виконали з честю роль духовного, інтелектуального скарбника українського народу".

Щодо свого виконання на бандурі сонати де-мажор Дмитра Бортянського Костянтин Новицький сказав: "Нині все ще доводиться

утверджувати авторитет бандури, зокрема у інструменталістиці – снобізму серед музикантів, на жаль, чимало.

Бандура — геніяльний інструмент! Йому виявилися під силу не лише шедеври фолкльору, а й шедеври Бетовена, Чайковського, Глінки, Лисенка, Бортнянського... Справжній музикант вкладає в кінчики пальців всю душу, тремтіння кожної клітини свого серця Бандура виявилася фантастичним інструментом, що зумів дивовижно передати всю повноту вкладених у неї почуттів. Для неї, видається, немає таємниць у людській душі, і немає там нічого такого, що ці древні струни не могли б виразити”.

Бандурист Новицький.

*Талановитий учень К. Новицького,
Максим Кравченко.*

ТРІО БАНДУРИСТОК "ГОРЛИЦЯ" З ЧЕРВОНОГРАДУ

Червоноград — це, мабуть, єдина "комуністична" назва в Галичині, яку ще не змінили. Признаюсь, що, будучи там, не впало мені на думку запитатися, чому саме так сталося.

Місто велике, одне з найбільших на Львівщині (третє після Львова і Дрогобича). В ньому розгортається культурне життя, зокрема кобзарський відділ, яким керує Ірина Паєвська. Їй допомагала сестра, яка в листопаді 1990 року згинула у величезній катастрофі, їдучи вдвійку до Львова. Стукнулися два автобуси, було багато поранених, у тому числі Ірина.

Після закінчення Дрогобицького музичного училища, Ірина вчилася в Київській консерваторії у славного В. Баштана.

Тріо бандуристок — Віра Зелінська, Надія Цьох і Ольга Янчук після закінчення Червоноградської музичної школи продовжували кобзарські студії в Рівненському Університеті Культури. Відтак вернулися до Червонограду і почали виступати — спочатку в родинному місті, а згодом на міжнародних фестивалях.

Успішним був для них 1991 рік. Тріо "Горлиця" побувало на двох міжнародних конкурсах "Золоті трембіти". Там здобуло премію "Лавреат Міжнародного конкурсу". "Горлиця" взяла участь у міжнародному конкурсі бандуристів імени Г. Хоткевича. Має декілька передач на Київському і Львівському телебаченні. В репертуарі тріо — коло 80 пісень: українських композиторів, стрілецькі, УПА, козацькі та історичні.

Минулого року бандуристкам пощастило брати участь в круїзі "Спадщина-93", їхати по Дніпру з українцями Південної та Північної Америки, який проводило товариство "Україна" з метою об'єднати українців Європи і Америки. Торік "Горлиця" була також запрошена на святкування Днів Української Культури Приморського краю "Зелений клин" у Владивостоці. Зустрічаючись там з українськими громадами, відчували, з якою теплотою їх приймали, як вони люблять і шанують українську пісню та бандуру.

Недавно в Києві у Палаці "Україна" проводився фестиваль "Українці всього світу, єднайтеся!", в якому червоноградки брали участь і мали нагоду познайомитися там з хорами "Дніпро" з Канади, ім. В. Івасюка з Австралії, а також з квартетом бандуристок "Ластівка". Вони дали для них декілька концертів, після яких мали нагоду спілкуватися. За останні три роки побували в Мадярщині, Польщі, Югославії і Австрії. В який спосіб вони дісталися до Відня? Одна з провідниць СУФА була на їх концерті в Червонограді і була так захоплена, що обіцяла запросити їх до Відня.

Австрійські українці — це емігранти з часів Другої світової війни. Вони там об'єднуються біля церкви і організації філателістів. Чому філателістів? Вони вважають, що мовою поштової мініатюри можна легше ширити правду про Україну.

У Відні на лєтовищі їх зустрічали голова СУФА Стефанія Романишин

і почесний голова спілки Борис Ямінський, в якого вони весь час перебували.

Найперше вони виступили на відкритті 25-ліття СУФА. Заля була вщерть виповнена. Був присутній посол України в Австрії, австрійські державні діячі, гості з Америки і Канади та інших країн. Звичайно, що їх слухали також учасники професійного хору, професором і композитором якого є Андрій Гнатишин.

В їх репертуарі були українські народні пісні, козацькі, стрілецькі. Присутні вітали їх ентузіастично, а оплескам не було кінця! Виступ сподобався професорові А. Гнатишинові, який відразу запросив їх на спільний виступ з хором на Службі Божій. Вони були також запрошені на концерт у представництві Організації Об'єднаних Націй у Відні. Там були достойники різних країн світу. Всі були захоплені бандуристками.

Вони мали багато зустрічей з різними представниками українських організацій. Найцікавіша зустріч була в домі Ксені Колотило. Це надзвичайна жінка, хоч їй 80 років, але вона повна енергії. Її квартира була неначе музей українського мистецтва, скрізь вишивки, стіни завішені картинами найвизначніших мистців, багато оригінальних писанок і кераміки.

Саме тепер появилсь оголошення в "Свободі" про Альбом вишивок Ксені Колотило, де вона подає понад тисячу зорів за мотивами гуцульської вишивки. Бажанням її було популяризувати наше мистецтво серед інших народів. Ми щиро рекомендуємо цей цінний альбом всім. Замовляйте його в книгарні "Свободи".

*Тріо бандуристок (зліва):
Віра Зелінська, Надія Цьох,
Ольга Янчук.*

ТРІО БАНДУРИСТОК "ЧЕРВОНА КАЛИНОНЬКА"

Серце кожного українця радіє, коли дивиться на фото бандуристок з Миколаєва — півдня України, де українська мова ще приспана.

Тріо молодих бандуристок "Червона Калинонька" — це Світлана Кирилюк, Желізна і Марта Добровольська. Вони зійшлися щойно три роки тому назад і утворили перший і покищо єдиний у Миколаєві ансамбль бандуристок. Вони рішили розбудити людські серця до нашої української мови, яку ви почуєте тут дуже рідко. Вони тим самим рішили виступити проти брехні і розбрату, моральної розпусти і художнього несмаку, захищаючи правду, чистоту і людяність. Всі вони виростили в родині, де помимо утисків російського доккілля, батькам було тяжко виховувати їх у національному дусі. В цьому дуже скоро переконаємось, коли слухаємо пісень у виконанні тих троє милих дівчат.

Їх останній концерт відбувся в Палаці Культури та Техніки Металюргів Миколаєва. Ось що сказав один із учасників концерту: — "Перше, чим сповнюється душа, коли слухаєш їх музики і співу — це велике і чарівне почуття тривожної радості, гордості і задоволення".

Я не був у Києві під час виступів дівчат на першому міжнародному конкурсі бандуристів ім. Гната Хоткевича, але тепер немов перед очима сцена Київської консерваторії і вони на ній...

Виступи "Червоної Калиноньки" сподобались там багатьом. Більшість була здивована, де такі взялися в Миколаєві? Їхні пісні і музика зачарували не одного.

Повернувшись до Миколаєва, бандуристки почали завзято працювати над новою програмою. Першими, хто їх почув, були робітники глиноземного заводу.

Ось що сказала М. Желізна з цього приводу: — "У нас є ще 'стіна' у відношенні до деяких суто національних речей. Найперше — мова. На цьому тлі 'прокльовується' бандура, підноситься високо і звучить широко та розлого". Тут, на півдні України, тріо кладе підвалини відродження української мови.

Щоб побільшити ансамбль, артистки вибрали обдарованих хлопчиків із шкіл міста. Тепер, триває набір на другий потік. Незамітно пройдуть три-чотири роки і всі почують в Миколаєві, як звучатимуть бандури у молодечих руках.

У міжнародному Шевченківському святі, де виступало тріо, брало участь чимало самодіяльних і професійних колективів. Ведучий програмою після виступу сказав так: — "Тут, на півдні України, є справжні таланти кобзарського мистецтва".

Тріо бандуристок "Червона Калинонька" випрацювало зовсім нову програму і часто виступає з нею по всіх довколишніх містах, кладучи свою цеглину у поширення української мови.

Тріо бандуристок "Червона Калиночка". Зліва: Світлана Кирилук, Майл Желізна і Марта Добровольська.

Частина ансамблю інтернату в Прудентополь, Бразилія.

Юні бандуристи з Прудентополя вітали посла Бразилії в Україні українськими піснями.

Пливуть хмари

Музика Оксани Герасименко

Слова Є. Чередниченка

Andante

mf *p*

1. Пли - вуть хма - ри за хма - ра - ми не вчу - ха - є бі - тер

За - жу - ри - лась діб - ро - вонь - ка, о - пус - ти - ла бі - ти.

Бу - ло ко - лись ци - ла со - бі, ци - ла зе - ле - ні - ла

Му-ну-ло-ся а чиж вер-не, жу-рить-ся та мри-е.

1.

nt. *p* *mp*

f

СОГЛАСА СОЛО

ха — ла

mf *a tempo*

nt. *a tempo*

nt. *a tempo*

Музична партитура з вокальною лінією та фортепіанним супроводом. Текст пісні українською мовою.

1. Пливуть хмари за хмарами, не вщухає вітер.
 Зажурилась дібровонька, опустила віти.
 Було колись, цвіла собі, цвіла, зеленіла.
 Минулося, а чи ж верне, журиться та мріє.

2. Питається дуб берези а явір калини:
 Чи ж вернеться знову весна до нас в Україну?
 Чи знову ми розів'ємось, як колись бувало?
 Промовчала берізонька, калина зітхала.

НАРОДНА КАПЕЛЯ БАНДУРИСТІВ КРАСНОГРАДСЬКОГО БУДИНКУ КУЛЬТУРИ

(Історична довідка 1955-1994 рік)

У 30-і роки у Краснограді було створено квартет бандуристів. Його створив Юхим Гаврилович Сенченко — батько Івана Сенченка (письменника), регент церковного хору, самоук. Квартет не мав свого приміщення, і музиканти збирались то вдома у когось з них, то у клубі залізничників. Квартет вів плідну роботу по популяризації української народної пісні та національного українського інструменту — бандури.

З 1955 року при Красноградському будинку культури починає функціонувати ансамбль бандуристів, який був лауреатом всіх конкурсів та фестивалів, які проводились після 1955 року. З 1961 року ансамбль бандуристів носить звання "народний", нагороджений Почесною Грамотою Верховної Ради України та Міністерства культури України.

Капеля бандуристів неодноразовий учасник радіо- та телепрограм, успішно виступала на телеконкурсі "Сонячні кларнети", приймала участь у культурній програмі "Олімпіада-80", а солісти капелі у 1978 році виступали перед будівельниками Уралу на БАМІ. Колектив здійснює творчі поїздки по Слобожанщині, побував у Києві, Каневі, Черкасах, на Полтавщині, Закарпатті, у Севастополі, Москві, Волгограді, Воронежі. Бандуристи гідно репрезентували Слобожанщину на співочому полі у Хмельницькому, на святкуванні 50-річчя утворення Запорізької Січі у 1991 році та на літературно-мистецькому святі "Лесині джерела" у м. Новгород-Волинський у 1993 році, про що свідчать грамоти-подяки та відгуки місцевої преси.

1994 рік капеля бандуристів розпочала з декількох виступів перед земляками-красноградцями, а 9 березня з великим успіхом виступила в обласному театрі ім. Т. Г. Шевченка на літературно-мистецькому святі з нагоди 180-річчя від дня народження Великого Кобзаря.

Художній керівник та диригент капелі Волощук Володимир Микитович очолив колектив з травня 1973 року. Він багато зробив для покращення учбово-виховної роботи, підвищення виконавської майстерності колектива, значно збільшив та урізноманітнив репертуар. Зараз у репертуарі бандуристів українські народні, історичні, козацькі, ліричні, жартівливі пісні та пісні українських авторів. Серед них: "Думи мої, думи мої", "Бандуристе, орле сизий", "Чуєш, брате мій", "Сину, качки летять", "Ой, у лузі червона калина", "Як засядем, браття, коло чари", "Ой, кум до куми залицявся", "Ой, видно село", "Ой, на горі ярмарок", віночок з українських народних пісень, "Козацькому роду нема переводу" та багато інших.

Зараз у капелі 30 чоловік. Це люди різного віку (від 22 до 85 років), різних професій, різних вокальних та музичних можливостей, та усіх їх

поєднує любов до української народної пісні.

З 1955 року у колективі 85-річний Євген Карпенко та 77-річний Георгій Чуб. Серед кращих учасників Євген Левін, Андрій Сергієв, Петро Булатін, Йосип Бандирський, Вячеслав Терещенко, Микола Боришко, Юрій Чекунков, Валерій Асосков, Олександр Волощук, Михайло Ярещенко.

Зараз колектив бандуристів працює над новою концертною програмою, готується до знаменної події у своїй творчій діяльності — 40-річного ювілею, який відзначатиметься у 1995 році.

ОКСАНА ГЕРАСИМЕНКО В АРГЕНТИНІ

Оксана Герасименко приїхала до Аргентини на запрошення пана Володимира Іваніка, який зимою 93 року перебував у Львові, і звідтам привіз відеозапис з концерту Оксани. Він був вражений від звучання бандури її виконання, а коли привіз до Аргентини, то показав своїм друзям, любителям мистецтва, зокрема архітекторові Пасьяну (італійського походження), які вирішили таки запросити артистку для виступів.

Виступи і концерти Оксани Герасименко відбувалися протягом вересня 1994 року. Перший концерт — вона мала в консерваторії Буенос Айресу для студентів і викладачів, які були вражені від бандури, артистичності та музикальності виконання і слухали "з відкритими ротами".

На слідуючий день Оксана виступила під час вечері, присвяченій 3-ій річниці незалежності України в Українській амбасаді. Там були українці, і аргентинці, яким дуже сподобалась пісня аргентинського автора Гарцела. Присутні дивувались прекрасній еспанській вимові бандуристки.

В Місьйонес Оксана мала зустріч і виступ для бандуристок. Вони також заспівали кілька пісень — досить гарно співають і грають. А Місьйонерських бандуристок вразив Оксани стиль виконання і традиційно зроблені пісні, та її власні інструментальні твори. Дехто питався, чому Оксана не співає в опері, бо дуже сподобався її сопрановий голос і виконання пісень.

На концерті в Апостолес дуже гарно її приймали, особливо (крім пісень) публіка виділила Оксаніні "Фантазії Дощу". Гр. Маргарита Полутрянка, кер. ансамблю, сказала, що вона не сподівалась, що сольо з бандурою може так гарно звучати.

В Апостолес та Посадас Оксана побувала на радіостанціях та телебаченні, зробила записи для передач, а також залишила їм на пам'ять свої касетки.

В Обера був концерт на Святі Імігрантів (8 вересня), Оксана виконала кілька українських пісень (Івасюкову "Шумить пшениця, як Дунай", "Глибока керниця" — на біс), а також бразилійську, бо то був День Незалежності Бразилії. Там проживає коло 12 націй — переселенців зі всього світу. В цей день на великому стадіоні організували павільйон за

участю різних національностей — продавалися національні сувеніри, печиво, наїдки-напитки.

9-го повернулася в Буенос Айрес. Там був добре zorganizований концерт. Квитки публіка розкупила за два тижні наперед. Для виконання певних творів, як от "Портрет Парижу", чи "Evocacion" підшукали флейтистку — студентку-випускницю консерваторії, а її товаришка виконала партію дзвонів на клявішному органі. 2-ий відділ пройшов дуже добре в пляні різноманітності програми. Після концерту Оксана познайомилась з різними людьми: зайшла за куліси провітати Оксану будучи випускниця Львівської консерваторії Марія Проць, яка казала, що ніколи ще не чула такого чудового і професійного виконання на бандурі. Потім сказала, що хтось купив касетку на концерті і тепер крутить щодня по радіо. Також дружина торгового представника при українській амбасаді казала, що всю дорогу в авті (11 годин) крутили тільки Оксанину касетку і вона з того натхнення навіть вірш написала, читала його Оксані (щоправда по-російськи, бо по-українськи тільки що вчиться розмовляти). Один пан цікавився, як це Оксана так добре по аргентинськи без акценту говорить і співає, а посол відповів, що це завдяки доброму музичному слухові.

В місцевих газетах вийшло кілька рекламних статей про Оксану і замітка після святкування Незалежності України.

21 вересня відбувся вечір в українській амбасаді (посольстві), присвячений 100 річниці з Дня народження О. Довженка, Оксана там співала ок. 40 хвилин. Дуже всім сподобалися "На Чорнобиль журавлі летіли" (О. Білаш, слова Д. Павличка) та "Ой, там на горі" і т.п.

Оксані сподобався ансамбль бандуристок "Живі Струни". Там Маргарита Полутрянка всю свою материнську любов і енергію віддає тим дівчаткам, вони на репертиції збираються в неї вдома. Недавно вони мали концерт А. Вівальді з камерним оркестром, дуже гарно вийшло.

Ще було в Апостолес цікаво, що всюди на бізнесових реклямах зустрічаються українські прізвища типу: Гринюк-мільйонер (має чайну фабрику, що виробляє і продає "мате"), Стасюк, Тимчук і т.д., але також багато прізвищ перекручених, а дехто й не знає, хто він і звідки, як, от наприклад, диктор на телебаченні в Посадас сказала Оксані, що вона австрійського походження, а прізвище її було Лісовська. Оксана їй зауважила, що це українське прізвище і шкода, що не було часу ще згадати про Настю Лісовську — Роксолянку з Рогатина.

Вже Апостолес — то більш акуратне місто, гарні хатки, більш європейського (німецького) стилю, бо там ще окрім українців живуть й інші емігранти з Європи. І хоч це місто невелике, але має багато пам'ятників. І взагалі — всюди по тих аргентинських містах стоять пам'ятники Тарасові Шевченкові.

Після концерту в Посадас Оксану повезли на вечерю в Парагвай. На другий день поїхали подивитися на водопади, а також по дорозі заїхали оглянути езуїтські руїни San Ignacio. Водопади дуже гарні, дуже гарна природа і цікава рослинність на кордоні з Бразилією. В Буенос Айресі Оксану приквартирували до Миколи і Ани Лівшів, які приймали вже і

Драча, і ще інших відомих осіб з України. Вони показали їй місто. Що цікаво — там люди гуляють по місту вночі, починаючи з 12 чи 1 ночі, до 4-5 год., це вони відпочивають так дурно — зокрема починаючи з п'ятниці (суботу і неділю). А зранку з'являються ті, що рано встають на працю, от і виходить круглодобовий рух. Одного разу Микола і Ана повели Оксану на фільм "Моє життя", виробництво США, а головну роль у фільмі грає американський актор, з походження українець. Місто Б-Айрес — величезне, дуже різноманітне — деякі райони, як на Кубі, деякі — як в Іспанії, ще інші — як у Франції, чи Японії. Але ціни на побутові товари, одяг, може й вищі, ніж в Америці.

Цікаво також було оглянути Театр опери і балету — то є ціла індустрія. 4 поверхи в них і там є цілий ряд майстерень, цехів, де все виробляється для вистав. Одна пані (українського походження), що там працює, водила цілі 3 години по всіх приміщеннях і показувала, як то все працює. Кажуть, що то є єдиний такий театр в світі, що має таку велику індустрію всередині. Він був збудований в 1908 році, і майже все для будови було привезене з Франції та Європи взагалі, але підземні приміщення вибудували вже в 70-х роках.

Була Оксана і в українській греко-католицькій церкві — мають українці і тут проблеми, бо єпископ замість українських ставить аргентинських священиків, які звичайну Службу Божу по іспанськи правлять. Люди до того дуже неприхильно ставляться.

Там тепер коло церкви живуть наші бідні емігранти зі Львова, не знають ні мови, не мають праці, і аж дивно, як то люди їдуть так на ніщо, бо тут держава їм не дає ніякого забезпечення. А особливо багато емігрантів з Києва (втікли від чорнобильської радіації), то тут може хоч по-українськи навчатися говорити.

Ансамбль бандуристок в м. Апостолес, Аргентина. Третя зліва — керівник Маргарета Спасюк-Полутрянка. Посередині Оксана Герасименко.

ECHO OF THE STEPPES BANDURA ENSEMBLE FEATURED IN ETHNIC PERFORMANCES SHOWCASE IN CATSKILLS

On July 9-10, 1994, at the invitation of the Delaware County Historical Association in Delhi, NY, the New York Bandura Ensemble's "Echo of the Steppes" performing ensemble under the direction of John Lechicky took part in Performance '94: "The Catskills" Ethnic Entertainment Showcase. The Series, which also featured traditional Irish, Caribbean, Armenian, German and Greek music and dance as well as traditional Catskills Comedy during the following summer weekends, was organized by Riki Saltaman of the DCHA.

On Saturday, July 9, the ensemble performed at the West Kortwright Center in East Meredith, NY. Prior to the concert, a bandura workshop led by Irene Kytasty-Kuzma was held for those interested in learning more about the instrument. The 1-1/2 hour concert highlighted traditional Ukrainian folk songs and instrumental pieces, with short introductions in English, performed by the ensemble and smaller groups within the ensemble. An enthusiastic audience applauded the program, requesting two additional encore pieces at the end of the concert, and many approached the performers during intermission and after the program to ask questions about the instrument, Ukrainian culture and Ukraine's current situation. Set in a picturesque valley of Delhi, N, the West Kortwright Center is a 150 + year old church which inside has been transformed into a modern performance space with wonderful acoustics and stage lighting. A second performance was given the next day at the Grazhda at St. John the Baptist Ukrainian Catholic Church in East Jewett, NY.

These programs were made possible, in part, by a grant from the New York State Council on the Arts.

The Steppes BAndura Ensemble in performance.

ВЕСІЛЛЯ БАНДУРИСТКИ ОКСАНИ ГОДАК З АНАТОЛІЄМ ЛУЦЕНКОМ В КАНАДІ

Оксану часто можна побачити в стінах Київської консерваторії. До речі, в травні цього року Оксану було визнано в Канаді українкою тижня. Представляючи дівчину на своїх сторінках, газета "Україна і світ" так схарактеризувала лауреата: "Чарівна, безпосередня, по-молодечому завзята, одержима. Без музики не уявляє свого життя, віддаючи їй і години важкої праці, і хвилини дозвілля. Продовжує добрі музичні та культурницькі традиції своєї родини. Випускниця Торонтського університету (почесний бакалавр з музики) і Торонтської Королівської музичної консерваторії. Окрім того, протягом року — студентка Київської державної консерваторії імені Чайковського, навчалася на факультеті хорового диригування вокалу та народних інструментів (бандура). Нині здобула ступінь магістра в Торонтському університеті...".

Анатолій Луценко народився в Нью-Йорку, виростав в Індіані. Здобув вищу освіту й працює міським плановиком у місті Варшаві (штат Індіана). Він також заступник мера цього міста. І вже тривалий час має найбезпосередніший стосунок до Оксани Родак — юнака й дівчину поєднало почуття глибокого кохання...

Анатолій познайомився з Оксаною ще в таборах ОДУМ, і вони вже не могли жити одне без одного.

Незадовго до цього дня Анатолій їздив в Україну, де тоді навчалася Оксана. Відвідав село свого батька в Павлоградському районі на Дніпропетровщині, відчув, що знайшов на нашій землі своє глибоке коріння. Збагнув, що Україна живе в його душі, хоч він і народився в Америці. Бо Україна для нього — це все.

Вони справді до пари одне одному. І в цьому допевнився, мабуть, кожен, хто прийшов на весілля цих рідкісно вродливих дівчини й хлопця. А прийшли (точніше, приїхали з усіх кінців Північноамериканського континенту) сотні людей. Адже в обох родин багато друзів та однодумців, обидві родини справді популярні в колах української громадськості.

Після всіх належних за весільним сценарієм моментів Олександр Харченко зачитує телеграми. "Бажаємо найкращого, найдовшого життя. Співаємо многая літа! Сім'я Павла Муравського. Київ"; "Школа кобзарського мистецтва в Нью-Йорку, журнал "Бандура". Дорогий князю Анатолію! Дорога княгинє Оксано! Невичерпним джерелом щастя є любов одне до одного. Рівнобіжно дуже важливою є й любов до Бога, бо вона дає духовний спокій, спрямовує наші думки й почування вгору до краси і добра, до правди Христової. Друге джерело щастя — це любов до Батьківщини. Думки і праця для народу виведуть вас із вузького кола хатніх інтересів і розкриють широкий світ з усім багатством культури народу, тому користайте з того багатого джерела радості".

У Києві Родаки заприязнилися з родиною славетного українського співака Бориса Гмирі — з його дружиною Вірою Августівною та її родичами Ганною й Олександром Принцами. У день вінчання вони подарували Оксані перстень, що його Гмиря в урочистий день свого життя надів на палець Вірі Августівні. Тепер той перстень на щастя, на долю, на любов подаровано Оксані Родак. Зачитуються зворушливі слова телеграми з Києва: "Дай тобі, Боже, небесної любові, спокою, щасливого материнства. У добрі і щасті, в незгоді й смутку будь вірною, доброю і терпеливою. Зумій поєднати материнство із суспільною творчою працею. Пам'ятай! За тобою не тільки Канада і батьки та діди в ній, за тобою і Україна з прадідами, прекрасна Україна!..".

Українське весілля далеко від України — це було справді приємне й до глибини душі зворушливе дійство.

ДЛЯ ВСІХ ЗАЦІКАВЛЕНИХ:

МУЗЕЙ ІСТОРІЇ МІСТА КИЄВА

Україна, 252024 м. Київ-24

вул. П. Орлика, 8

Відділ "ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІЯСПОРИ"

тел.: 044-293-60-71

факс: 044-293-24-85

В останні роки на Україні зросла національна свідомість, почався процес відновлення історичної пам'яті. Помітно зріс інтерес до історії та сучасного життя українців поза межами України, їхньої діяльності, надбань в галузі економіки, науки, культури.

Ми стараємось показати якнайкраще документальні матеріали, їх значний внесок в розвиток світової науки і культури.

Крім цього в експозиції виставлятимуться приватні колекції, які збирались поза межами України на протязі багатьох років і які будуть поступово повертатись на Україну.

Вже зараз маємо тісні стосунки з відомими діячами української діаспори. Чекаємо зголошення інших.

РОЗСТРІЛ КОБЗАРІВ

Приспів

Говорили мені
В неблизькій стороні,
Вітер в соснах журливо зітхає.
Там — скорботи межа,
Там кобзарська душа
Свого роду-народу шукає.

Їх зібрали усіх,
Перестрівши з доріг —
Із-під Канева, (з) Білої Церкви,
Славних тих пан-отців,
України співців,
Щоб їх славу на порох розтерти.

Із Полтави, (з) Черкас,
Хто Богдан, хто Тарас,
Не лишили живими нікого.
Ще їх поводитирів
У тюремнім дворі
Порішили усіх до одного.

Приспів

Що вчинили вони,
Щоб вбивать без вини?
Навіть вироку їм не читали.
І чиніті кати,
Щоб і слід замести,
Їх бандури в багаття жбурляли.

І служителі зла
Загребли їх тіла,
Із землею зрівнявши могили.
Вже ніхто і ніде
Місце те не знайде,
Де співці України спочили.

Приспів

ЛЕГЕНДА КОЗАЦЬКОГО ЦВИНТАРЯ У КРЕМЕНЦІ

Мовчать на Замковій бійниці.
Дівочі Скелі мріють щось.
На Куличівці,
                Воловиці
Високий,
                древній ходить хтось.
Комусь шумить зелена Черча,

Сльозою Ірва десь біжить.
І тихо, свідок давній смерча,
Тут цвинтар П'ятницький лежить.
Звитяжці славні Кривоноса
Горбами лишили цим кістки.
Над ними, дивлячись у космос,
Розп'ято стали вапняки.

Найстарша
і найбільша
братська,
забезпечена
і громадська
організація
українців
в Америці і
Канаді

Заснована у
1894 році

Запрошуємо
вас та членів
вашої родини
забезпечитися
в Українському
Народнім
Союзі та спіль-
но працювати
для добра
українського
народу

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ, ІНК.

UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION, INC.

30 Montgomery Street, P.O. Box 17A—Jersey City, New Jersey 07303 • (201) 451-2200

- *Має ново-впроваджену дуже корисну пенсійну грамоту*
- *Має 20 клас модерного забезпечення*
- *Сума забезпечення не має обмежень*
- *Виплачує найвищу дивіденду*
- *Видає щоденник *Свобода*, *Український Тижневик* і журнал для дітей *Веселку**
- *Уділяє стипендії студіючій молоді*
- *Удержує вакаційну оселю „Союзівку”*

- *Offers a very advantageous new annuity policy*
- *Offers 20 types of life insurance protection*
- *There is no limit to the amount of insurance*
- *Pays out high dividends on certificates*
- *Publishes the *Svoboda* daily, the English-language *Ukrainian Weekly* and the children's magazine *Veselka — The Rainbow**
- *Provides scholarships for students*
- *Owns the beautiful estate Soyuzivka*

**УКРАЇНСЬКА
ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА
КООПЕРАТИВА**

«САМОПОМІЧ»

в Нью-Йорку

вітає

СЛАВНУ КОБЗАРСЬКУ РОДИНУ

з її небуденними успіхами в праці
над збереженням кобзарського мистецтва —
гордості українського народу,

висловлюючи зокрема найвище признание

НАШІЙ МОЛОДІ,

що з посвятою включилася в ряди

КОБЗАРСЬКОГО БРАТСТВА

★ ★ ★

Ця найстарша й найбільша

УКРАЇНСЬКА КРЕДИТІВКА В АМЕРИЦІ

все готова

служити усіми банковими послугами

НАШИМ БАНДУРИСТАМ ТА ЇХНІМ РОДИНАМ

на найбільше корисних умовах,

що їх кредитівка дає своїм членам.

Self Reliance (N. Y.) Federal Credit Union
108 Second Avenue, New York, N. Y. 10003.
Tel. (212) 473-7310.

МАЄТЕ ФІНАНСОВІ СПРАВИ?

Зайдіть до нас, або закличете телефонічно
і довідайтесь, що

УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА КРЕДИТІВКА В НЬЮ-ЙОРКУ

- Виплачує найвищі відсотки на звичайні ощадністі конта.
- Дає безкоштовне життєве забезпечення до 2,000.00
- Утримує пенсійні конта(IRA) на високих відсотках.
- Всі ощадністі вклади забезпечені федеральним урядом до 100,000.00 доларів.
- Уділює позики на вигідних до сплати умовах
НА ВАШІ ОСОБИСТІ ПОТРЕБИ АБО
МОРГЕЦЖОВІ ПОЗИКИ НА ЗАКУП РЕАЛЬНОСТЕЙ
- Видає різного терміну сертифікати.
- Безкоштовно забезпечує позики до 10,000.00 на випадок смерті або випадкової непрацездатности.
- З чистого прибутку дає пожертви нашим культурним, науковим, молодечим, мистецьким та релігійним організаціям.

ОЩАДЖУЄТЕ ЧИ ПОЗИЧАЄТЕ – ПАМ'ЯТАЙТЕ:

НАШ КАПІТАЛ мусить працювати ДЛЯ НАШОЇ ГРОМАДИ

UKRAINIAN ORTHODOX FEDERAL CREDIT UNION

304 EAST NINTH STREET, NEW YORK, NEW YORK 10003 TEL. 533-2980/533-0673

ЗМІСТ

Іван Деркач — Меценат української культури	1
Олексій Нирко. Кобзарство Кубані.	2
Оксана Дубас. Бандурна освіта в Україні. Шляхи до професіоналізації.	23
Олексій Ф. Нирко. Лазаренко Семен Семенович.	28
Катерина Полтавець. "Не кожна пісня помирає..."	38
Михайло Теліга. (Передрук з "Українського Слова").	41
НАМ ПИШУТЬ...	
Микола Чорний-Досінчук. Галина Менкуш — одна з найкращих бандуристок України	43
К. Новицький — визначний бандурист України	45
Тріо бандуристок "Горлиця" з Червонограда.	47
Тріо бандуристок "Червона калиночка".....	49
Народна капеля бандуристів Красноградського будинку культури	54
M. Czorny-Dosinczuk. Echo of the Steppes Bandura Ensemble featured in ethnic performances showcase in Catskills.	58
Весілля бандуристки Оксани Годак з Анатолієм Луценком в Канаді ...	59
Олесь Дорніченко. Розстріл кобзарів.	61
Легенда кобзарського цвинтаря у Кременці	61
Оголошення	62

SCHOOL OF BANDURA
84-82 164th Street
Jamaica, N. Y. 11432

Ансамбль бандуристів Київського музичного училища. Керівник В. Н. Кабачок.